FitJeevan™

ਨਵੰਬਰ 2026 ਤੱਕ ਅੱਪਡੇਟ

ਆਸਾਨ ਪੰਜਾਬੀ · ₹10,000 ਤੋਂ ₹50,000 ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ · 18 ਅਧਿਆਇ

ਪੈਸਾ ਕਿੱਥੇ ਲਾਈਏ?

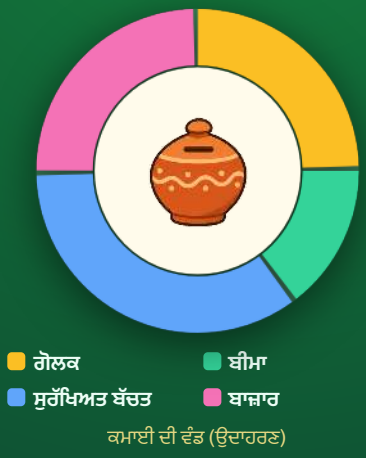

ਕਮਾਈ ਦੀ ਵੰਡ (ਉਦਾਹਰਣ)

ਬੈਂਕ FD, ਡਾਕਘਰ, PPF, ਸੁਕੰਨਿਆ, ਮਿਊਚੁਅਲ ਫੰਡ, ਸੋਨਾ, ਬੀਮਾ ਅਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ: ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਿੱਥੇ, ਕਿੰਨੀ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀਏ। ਨਾਲ ਹੀ ਬਜਟ, ਕਰਜ਼ੇ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਅਤੇ ਠੱਗੀ ਤੋਂ ਬਚਾਅ।

ਪੈਸਾ ਕਿੱਥੇ ਰੱਖੀਏ? ਹਰ ਥਾਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ

- ਮੁਸੀਬਤ ਦੀ ਗੋਲਕ
- ਬੈਂਕ FD / RD
- ਡਾਕਘਰ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ
- PPF / ਸੁਕੰਨਿਆ
- ਮਿਊਚੁਅਲ ਫੰਡ / SIP
- ਸੋਨਾ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ
- ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਬੀਮਾ
- EPF / NPS / ਪੈਨਸ਼ਨ

ਕੋਈ ਟਿਪ ਨਹੀਂ · ਕਿਸੇ ਫੰਡ ਜਾਂ ਸ਼ੇਅਰ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ · ਰਿਟਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ

ਲੇਖਕ
ਵਿਵੇਕ ਕੁਮਾਰ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ANSYS (FitJeevan)

ਸਿਰਫ਼ ਆਰਥਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ। ਨਿਵੇਸ਼ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ।

ਪੈਸਾ ਕਿੱਥੇ ਲਾਈਏ?

ਬੱਚਤ, ਨਿਵੇਸ਼ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰ ਸਮਝ, ਆਮ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ
6 ਭਾਗ · 18 ਅਧਿਆਇ · 18 ਵਰਕਸ਼ੀਟਾਂ · 39 ਸਵਾਲ ਕਾਰਡ

ਵਿਵੇਕ ਕੁਮਾਰ

ANSYS (FitJeevan) · ਨਵੰਬਰ 2026 ਤੱਕ ਅੱਪਡੇਟ

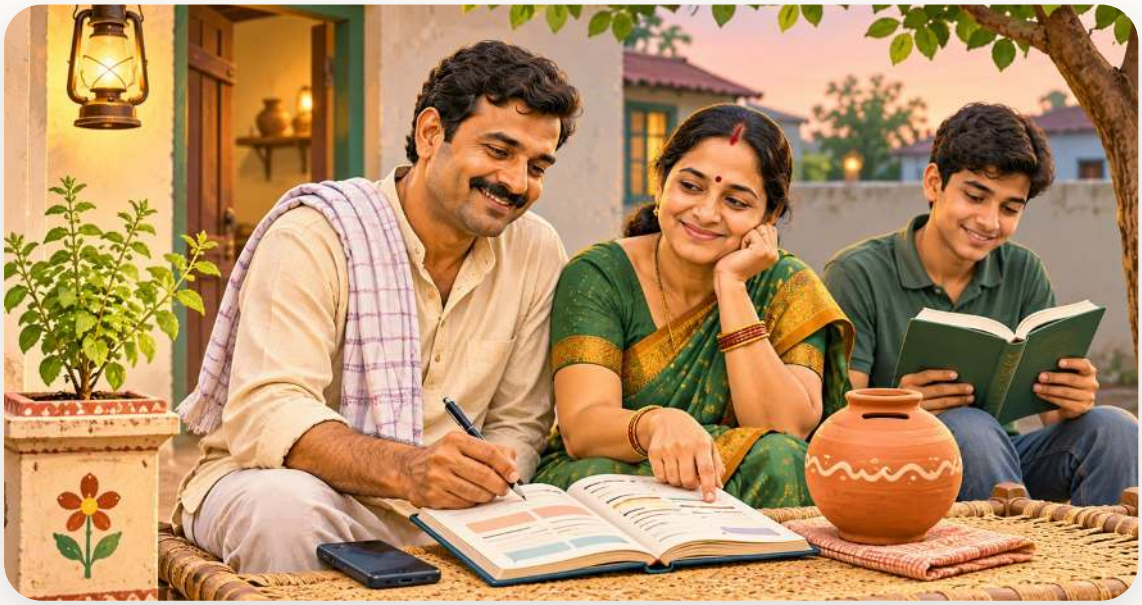

ਪੈਸਾ ਕਿੱਥੇ ਲਾਈਏ? (ਨਵੰਬਰ 2026 ਤੱਕ ਅੱਪਡੇਟ)

ਲੇਖਕ: ਵਿਵੇਕ ਕੁਮਾਰ · ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ANSYS (FitJeevan), ਭਾਰਤ
ਵੈੱਬਸਾਈਟ: fitjeevan.co.in

© 2026 ANSYS (FitJeevan)। ਸਾਰੇ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦੀ ਲਿਖਤੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਕਾਪੀ, ਸਕੈਨ ਕਰਨਾ, ਵੰਡਣਾ ਜਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਵੇਚਣਾ ਮਨ੍ਹਾ ਹੈ। ਵਰਕਸ਼ੀਟਾਂ ਅਤੇ ਸਵਾਲ ਕਾਰਡ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਪ੍ਰਿੰਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਜ਼ਰੂਰੀ ਬੇਦਾਅਵਾ

ਬੇਦਾਅਵਾ: ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਸਿਰਫ਼ ਆਰਥਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ SEBI-ਰਜਿਸਟਰਡ ਨਿਵੇਸ਼ ਸਲਾਹਕਾਰ (Investment Adviser) ਜਾਂ ਰਿਸਰਚ ਐਨਾਲਿਸਟ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ੇਅਰ, ਮਿਊਚੁਅਲ ਫੰਡ ਸਕੀਮ, ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀ, ਕੰਪਨੀ, ਬੈਂਕ ਜਾਂ ਐਪ ਨੂੰ ਖ਼ਰੀਦਣ-ਵੇਚਣ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਵਿਆਜ ਜਾਂ ਰਿਟਰਨ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਸਿਰਫ਼ ਹਿਸਾਬ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਕਾਲਪਨਿਕ ਹਨ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਰਿਟਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਿਛਲਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਾਜ਼ਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਰਕਮ ਘਟ ਵੀ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਵਿਆਜ ਦਰਾਂ, ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਨਿਯਮ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਨਵੰਬਰ 2026 ਤੱਕ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ, ਨਿਵੇਸ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੈਂਕ, ਡਾਕਘਰ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵੈੱਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਤਾਜ਼ਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਂਚੋ। ਆਪਣੀ ਹਾਲਤ ਮੁਤਾਬਕ ਸਲਾਹ ਲਈ SEBI-ਰਜਿਸਟਰਡ ਨਿਵੇਸ਼ ਸਲਾਹਕਾਰ (ਸੂਚੀ: sebi.gov.in), ਬੀਮੇ ਲਈ IRDAI-ਰਜਿਸਟਰਡ ਵਿਚੋਲੇ, ਅਤੇ ਟੈਕਸ ਲਈ ਯੋਗ ਟੈਕਸ-ਮਾਹਿਰ ਨੂੰ ਮਿਲੋ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਕਿਸੇ ਬੈਂਕ, ਬੀਮਾ ਕੰਪਨੀ, ਮਿਊਚੁਅਲ ਫੰਡ, ਬ੍ਰੋਕਰ, ਐਪ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਲਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨਾਲ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ।

RBI, SEBI, IRDAI, PFRDA, AMFI, NCFE, ਡਾਕਘਰ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸਰੋਤ ਦੱਸਣ ਲਈ ਲਏ ਗਏ ਹਨ; ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ, ਜਾਂਚੀ ਜਾਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀ। ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਅਤੇ ਥਾਵਾਂ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ।

ਇਹ ਕਾਪੀ ਲਾਇਸੈਂਸ ਅਧੀਨ ਹੈ:

ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਦਿਸੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਦਰ/ਨਿਯਮ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ fitjeevan.co.in 'ਤੇ ਦੱਸੋ; ਅਗਲੇ ਅੱਪਡੇਟ ਵਿੱਚ ਠੀਕ ਕਰਾਂਗੇ।

ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਕਿਵੇਂ ਪੜ੍ਹੀਏ

ਪੈਸੇ ਦੀ ਪੌੜੀ: ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ, ਇੱਕ-ਇੱਕ ਡੰਡਾ

ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਪੈਸੇ ਦੀ ਕਮੀ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ **ਤਰਤੀਬ ਦੀ ਕਮੀ** ਹੈ। ਕੋਈ ਬੀਮਾ ਵੇਚਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ SIP, ਕੋਈ ਸੋਨਾ, ਕੋਈ ਕਮੇਟੀ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਗ਼ਲਤ ਥਾਂ ਨਾ ਫਸੇ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹੋ ਤਾਂ ਭਾਗ 0 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ। ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ (ਕਰਜ਼ਾ, ਬੀਮਾ, ਟੈਕਸ, ਠੱਗੀ) ਲਈ ਸਿੱਧਾ ਉਸ ਅਧਿਆਇ 'ਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਭਾਗ 5: ਪੱਕਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ	ਟੈਕਸ, ਠੱਗੀ ਤੋਂ ਬਚਾਅ, ਪਹਿਲਾ ਪਲਾਨ ਅਤੇ 12 ਮਹੀਨੇ	ਅਧਿਆਇ 15-18
ਭਾਗ 4: ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸਮਝ	ਮਿਊਚੁਅਲ ਫੰਡ, ਸੋਨਾ-ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਸ਼ੇਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸੱਚਾਈ	ਅਧਿਆਇ 12-14
ਭਾਗ 3: ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬੱਚਤ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪਾ	ਬੈਂਕ, ਡਾਕਘਰ, EPF, APY ਅਤੇ NPS	ਅਧਿਆਇ 9-11
ਭਾਗ 2: ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਵਚ	ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ, ਸਿਹਤ ਬੀਮਾ ਅਤੇ ਹਾਦਸਾ ਕਵਚ	ਅਧਿਆਇ 7-8
ਭਾਗ 1: ਕਰਜ਼ੇ 'ਤੇ ਕਾਬੂ	ਵਿਆਜ ਦੀ ਅਸਲੀ ਕੀਮਤ, ਮਿੱਠੇ ਜਾਲ ਅਤੇ ਕਰਜ਼-ਮੁਕਤੀ	ਅਧਿਆਇ 4-6
ਭਾਗ 0: ਨੀਂਹ	ਹਿਸਾਬ, ਬਜਟ ਅਤੇ ਮੁਸੀਬਤ ਦੀ ਗੋਲਕ	ਅਧਿਆਇ 1-3
ਦੋਵੇਂ ਰੇਲਿੰਗਾਂ	ਠੱਗੀ ਤੋਂ ਬਚਾਅ (ਅਧਿਆਇ 16) · ਟੈਕਸ, KYC, ਨੌਮਿਨੀ, ਕਾਗ਼ਜ਼ (ਅਧਿਆਇ 15)	ਹਰ ਭਾਗ ਵਿੱਚ ਨਾਲ

ਹਰ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਮਿਲੇਗਾ

1. 😟 **ਅਸਲੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ**
   ਉਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੱਜ ਆਮ ਪਰਿਵਾਰ ਜੂਝ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਹੱਲ।

2. 🔁 **ਆਮ ਗ਼ਲਤੀ ਬਨਾਮ ਸਮਝਦਾਰੀ ਵਾਲਾ ਤਰੀਕਾ**
   ਲੋਕ ਅਕਸਰ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਬਿਹਤਰ ਕਦਮ ਕੀ ਹੈ।

3. 🗣️ **ਪੁੱਛਣ ਵਾਲੇ ਸਵਾਲ**
   ਬੈਂਕ, ਡਾਕਘਰ, ਬੀਮਾ ਏਜੰਟ ਜਾਂ ਲੈਂਡਰ ਤੋਂ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਵਾਲ। [ਖਾਲੀ ਥਾਂ] ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਭਰੋ।

4. 😊 **ਉਦਾਹਰਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ**
   ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ: ਕੀ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋਈ, ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ।

5. ✏️ **ਵਰਕਸ਼ੀਟ** + 🧠 **ਕੁਇਜ਼** + 🗃️ **ਸਵਾਲ ਕਾਰਡ**
   ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰੋ।

> ⚠️ **"ਉਦਾਹਰਣ" ਦਾ ਮਤਲਬ**
> ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਵਿਆਜ, ਰਿਟਰਨ ਜਾਂ ਵਾਧੇ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਹੈ, ਉਹ **ਹਿਸਾਬ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ** ਹੈ, ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ। ਦਰਾਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਹਨ; ਪੈਸਾ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸਰੋਤ 'ਤੇ ਅੱਜ ਦੀ ਦਰ ਦੇਖੋ। ਇਹੀ ਆਦਤ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਬਕ ਹੈ।

ਨਾਲ "ਘਰ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਪਲਾਨਰ"

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪਲਾਨਰ (Excel + PDF) ਵੀ ਲਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਹਰ ਅਧਿਆਇ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ੀਟ ਉਸੇ ਵਿੱਚ ਭਰਦੇ ਜਾਓ। ਨਹੀਂ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ੀਟ ਪੈੱਨ ਨਾਲ ਭਰੋ, ਕੰਮ ਓਨਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅੱਜ ਦੀ ਤਸਵੀਰ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਪੈਸਾ: ਕੁਝ ਅੰਕੜੇ (ਨਵੰਬਰ 2026 ਤੱਕ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਉਪਲਬਧ)

7.0%
ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧ ਵਿੱਤੀ ਬੱਚਤ, GNDI ਦਾ (2024-25)
RBI ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ 2025-26

45.5%
ਘਰੇਲੂ ਕਰਜ਼ਾ, GDP ਦਾ (ਸਤੰਬਰ 2025)
RBI ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਰਤਾ ਰਿਪੋਰਟ, ਜੂਨ 2026

27%
ਭਾਰਤੀ ਵਿੱਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਖਰ
NCFE NFLIS-2019

9.5%
ਪਰਿਵਾਰ ਕਿਸੇ ਸ਼ੇਅਰ/ਫੰਡ ਪ੍ਰੋਡਕਟ ਵਿੱਚ
SEBI Investor Survey 2025

79.7%
ਲੋਕ ਨਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ "ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆ" ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ
SEBI Investor Survey 2025

56.2%
ਕਾਮੇ ਸਵੈ-ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਵਿੱਚ, ਯਾਨੀ ਕਮਾਈ ਉੱਚੀ-ਨੀਵੀਂ
PLFS 2025, MoSPI

ਇਹਨਾਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲੋਕ ਘੱਟ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਲਾਪਰਵਾਹ ਹਨ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸੇ ਦੀ **ਸਮਝ** ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਿਖਾਈ ਹੀ ਨਹੀਂ: ਨਾ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ, ਨਾ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ, ਅਤੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ, ਵੇਚਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਉਹੀ ਕਮੀ ਪੂਰੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਾ-ਸੂਚੀ

ਭਾਗ 0: ਨੀਂਹ 9

1 ਪੈਸੇ ਦੀ ਪੌੜੀ: ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ, ਫਿਰ ਕੀ 10

2 ਘਰ ਦਾ ਬਜਟ: ਪੱਕੀ ਅਤੇ ਕੱਚੀ, ਦੋਵੇਂ ਕਮਾਈਆਂ ਲਈ 22

3 ਮੁਸੀਬਤ ਦੀ ਗੋਲਕ: ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਫੰਡ 34

ਭਾਗ 1: ਕਰਜ਼ੇ 'ਤੇ ਕਾਬੂ 44

4 ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਅਸਲੀ ਕੀਮਤ: ਵਿਆਜ, EMI, APR ਅਤੇ CIBIL 45

5 ਮਿੱਠੇ ਜਾਲ: ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਕਾਰਡ, BNPL ਅਤੇ ਲੋਨ ਐਪ 57

6 ਸਹੀ ਉਧਾਰ ਅਤੇ ਕਰਜ਼-ਮੁਕਤੀ: ਗੋਲਡ ਲੋਨ, ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ, KCC, ਮੁਦਰਾ 68

ਭਾਗ 2: ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਵਚ 78

7 ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ: ਟਰਮ ਬਨਾਮ ਬੀਮਾ-ਨਾਲ-ਬੱਚਤ 79

8 ਸਿਹਤ ਬੀਮਾ, ਆਯੁਸ਼ਮਾਨ ਅਤੇ ਹਾਦਸਾ ਕਵਚ 92

ਭਾਗ 3: ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬੱਚਤ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪਾ 103

9 ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਪੈਸਾ: ਸੇਵਿੰਗ, FD, RD ਅਤੇ ₹5 ਲੱਖ ਦੀ ਢਾਲ 104

10 ਡਾਕਘਰ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ: PPF, ਸੁਕੰਨਿਆ, NSC, KVP, MIS, SCSS 114

11 ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ: EPF, APY ਅਤੇ NPS 126

ਭਾਗ 4: ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸਮਝ 136

12 ਮਿਊਚੁਅਲ ਫੰਡ ਅਤੇ SIP: ਸਿੱਧੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ 137

13 ਸੋਨਾ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ: ਪਰਿਵਾਰ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪਸੰਦਾਂ 148

14 ਸ਼ੇਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸੱਚਾਈ: ਨਿਵੇਸ਼ ਬਨਾਮ ਸੱਟਾ (ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਪਟੋ) 160

ਭਾਗ 5: ਪੱਕਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ 172

15 ਟੈਕਸ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਸਮਝ: ਨਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ, ITR, TDS 173

16 ਠੱਗੀ ਤੋਂ ਬਚਾਅ: ਪੈਸਾ ਡਬਲ, ਨਕਲੀ ਐਪ, ਡਿਜੀਟਲ ਅਰੈਸਟ 185

17 ਉਮਰ ਅਤੇ ਕਮਾਈ ਮੁਤਾਬਕ ਪਹਿਲਾ ਪਲਾਨ (ਉਦਾਹਰਣ) 199

18 12 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਐਕਸ਼ਨ ਯੋਜਨਾ 210

ਅੰਤਿਕਾ

- ਸਵਾਲ ਕਾਰਡ (ਸਾਰੇ) 222
- ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੰਬਰ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਵੈੱਬਸਾਈਟਾਂ 232

- ਦਰਾਂ ਇੱਕ ਪੰਨੇ ਵਿੱਚ **233**
- ਪੈਸੇ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ **236**
- ਕੁਇਜ਼ ਦੇ ਜਵਾਬ **239**
- ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਕਿਵੇਂ ਅੱਪਡੇਟ ਹੋਵੇਗੀ **243**
- ਸਰੋਤ **244**

ਭਾਗ 0 / 5

ਨੀਂਹ

ਹਿਸਾਬ, ਬਜਟ ਅਤੇ ਮੁਸੀਬਤ ਦੀ ਗੋਲਕ

1. ਪੈਸੇ ਦੀ ਪੌੜੀ: ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ, ਫਿਰ ਕੀ 10

2. ਘਰ ਦਾ ਬਜਟ: ਪੱਕੀ ਅਤੇ ਕੱਚੀ, ਦੋਵੇਂ ਕਮਾਈਆਂ ਲਈ 22

3. ਮੁਸੀਬਤ ਦੀ ਗੋਲਕ: ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਫੰਡ 34

ਭਾਗ 0 · ਨੀਂਹ

ਅਧਿਆਇ 1

ਪੈਸੇ ਦੀ ਪੌੜੀ: ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ, ਫਿਰ ਕੀ

20 ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝੋ ਕਿ ਕਮਾਈ ਦਾ ਪੈਸਾ ਕਿਸ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਗ਼ਲਤ ਥਾਂ ਨਾ ਫਸੇ।

😟 **ਅਸਲੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ**

ਹਰ ਕੋਈ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਵੇਚ ਰਿਹਾ ਹੈ: ਕੋਈ ਬੀਮਾ, ਕੋਈ SIP, ਕੋਈ ਸੋਨਾ, ਕੋਈ ਕਮੇਟੀ, ਕੋਈ ਪਲਾਟ। ਕਿਸ ਦੀ ਮੰਨੀਏ, ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਪੈਸਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬੱਚਤ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਪਿਆ-ਪਿਆ ਘਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਨਿਕਲਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।

📌 **ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖੋਗੇ**

- ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਮ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਬੱਚਤ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਅਸਲੀ ਤਸਵੀਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ
- "ਪੈਸੇ ਦੀ ਪੌੜੀ": 6 ਡੰਡੇ ਅਤੇ 2 ਰੇਲਿੰਗਾਂ, ਯਾਨੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੀ
- ਮਹਿੰਗਾਈ ਕਿਵੇਂ ਚੁੱਪਚਾਪ ਤੁਹਾਡੀ ਬੱਚਤ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ "ਅਸਲੀ ਵਾਧਾ" (real return) ਦਾ ਮਤਲਬ
- 72 ਦਾ ਨਿਯਮ: ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਰ 'ਤੇ ਪੈਸਾ ਜਾਂ ਭਾਅ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁੱਗਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ "1 ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਡਬਲ" ਕਿਉਂ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਘੰਟੀ ਹੈ
- ਸੁਰੱਖਿਆ, ਤੁਰੰਤ ਨਿਕਾਸੀ ਅਤੇ ਰਿਟਰਨ ਦਾ ਤਿਕੋਣ, ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸਲਾਹ ਕਿਸ ਤੋਂ ਲੈਣੀ ਠੀਕ ਹੈ

ਰਾਜੇਸ਼ ਜੀ ਈ-ਰਿਕਸ਼ਾ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸੁਨੀਤਾ ਜੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਗੋਵਿੰਦ ਜੀ ਸਬਜ਼ੀ ਵੇਚਦੇ ਹਨ, ਹਰੀਓਮ ਜੀ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚਾਰੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਚਾਰੇ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਵਿੱਚ ਚਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਇੱਕੋ ਸਵਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ: **"ਪੈਸਾ ਗਿਆ ਕਿੱਥੇ?"** ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਕੁਝ ਬਚਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਸਵਾਲ: **"ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਈਏ ਕਿੱਥੇ?"**

ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਹਨ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਏਜੰਟ ਪਾਲਿਸੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਮੁਹੱਲੇ ਵਿੱਚ ਕਮੇਟੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ, ਫ਼ੋਨ 'ਤੇ ਰੀਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ "₹500 ਮਹੀਨਾ ਲਾਓ ਅਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਬਣਾਓ", WhatsApp 'ਤੇ "ਪੱਕੀ ਟਿਪ" ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਸਮਾਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ ਕਿ **ਪਹਿਲਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕੀ**। ਇਹੀ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ।

ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਫੰਡ, ਸ਼ੇਅਰ, ਪਾਲਿਸੀ ਜਾਂ ਐਪ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸੇਗੀ। ਰਿਟਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ **ਤਰਤੀਬ** ਦੇਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ "ਪੈਸੇ ਦੀ ਪੌੜੀ" ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਹਰ ਡੰਡੇ 'ਤੇ ਇੰਨੀ ਸਮਝ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿ ਫ਼ੈਸਲਾ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਲੈ ਸਕੋ। ਚੱਲੋ, ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਅੱਜ ਦੀ ਤਸਵੀਰ: ਕਮੀ ਪੈਸੇ ਦੀ ਘੱਟ, ਸਮਝ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ

RBI ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ 2025-26 (29 ਮਈ 2026) ਮੁਤਾਬਕ, 2024-25 ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ **ਸ਼ੁੱਧ ਵਿੱਤੀ ਬੱਚਤ** ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੁੱਲ ਖ਼ਰਚਯੋਗ ਆਮਦਨ (GNDI) ਦਾ **7.0%** ਰਹੀ। 2023-24 ਵਿੱਚ ਇਹ 5.8% ਸੀ। ਆਸਾਨ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ: **ਹਰ ₹100 ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਔਸਤਨ ਸਿਰਫ਼ ₹7 ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਸ਼ੁੱਧ ਬੱਚਤ (ਬੈਂਕ, ਬੀਮਾ, PF ਵਰਗੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ) ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ।** ਇਹ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਔਸਤ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਟਿੱਪਣੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਹ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਤ ਬਹੁਤ ਪਤਲੀ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਰਜ਼ਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਿਆ ਹੈ। RBI ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਰਤਾ ਰਿਪੋਰਟ (ਜੂਨ 2026) ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਮੁਤਾਬਕ ਸਤੰਬਰ 2025 ਵਿੱਚ ਘਰੇਲੂ ਕਰਜ਼ਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ GDP ਦਾ **45.5%** ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ **58.4%** ਕਰਜ਼ੇ ਘਰ ਖ਼ਰੀਦਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਾਲੇ ਹਨ: ਪਰਸਨਲ ਲੋਨ, ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਕਾਰਡ, ਗੋਲਡ ਲੋਨ, ਫ਼ੋਨ-ਫ਼ਰਿੱਜ ਦੀ EMI। ਯਾਨੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕਰਜ਼ਾ ਰੋਜ਼ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖ਼ਰੀਦਣ ਲਈ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ: ਸਮੱਸਿਆ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪੈਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ, **ਸਮਝ** ਦੀ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿੱਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕੇਂਦਰ (NCFE) ਦੇ ਆਖ਼ਰੀ ਪੂਰੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਰਵੇ (NFLIS-2019) ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ **27%** ਭਾਰਤੀ ਵਿੱਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਖਰ ਪਾਏ ਗਏ: ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ 33%, ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ 24%, ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ 21%। SEBI ਦੇ ਨਿਵੇਸ਼ਕ ਸਰਵੇ 2025 ਵਿੱਚ 74% ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ "ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ", ਅਤੇ 62% ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਮਝ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਲਾਉਣਗੇ।

ਗੱਲ	ਅੰਕੜਾ	ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਤਾਰੀਖ਼
ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧ ਵਿੱਤੀ ਬੱਚਤ (2024-25)	GNDI ਦਾ 7.0%	RBI ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ 2025-26, 29 ਮਈ 2026
ਘਰੇਲੂ ਕਰਜ਼ਾ (ਸਤੰਬਰ 2025)	GDP ਦਾ 45.5%	RBI FSR ਜੂਨ 2026 (Business Today, 22 ਜੁਲਾਈ 2026)
ਘਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਾਲੇ ਪਰਚੂਨ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ	58.4%	ਉਹੀ
ਵਿੱਤੀ ਸਾਖਰਤਾ	27% (ਔਰਤਾਂ 21%)	NCFE NFLIS-2019
ਕਿਸੇ ਸ਼ੇਅਰ/ਫੰਡ ਪ੍ਰੋਡਕਟ ਵਿੱਚ ਪੈਸਾ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰ	9.5%	SEBI ਨਿਵੇਸ਼ਕ ਸਰਵੇ 2025
"ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆ" ਚਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ	79.7%	ਉਹੀ

ਇਹ ਅੰਕੜੇ ਡਰਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕੱਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪਰਿਵਾਰ ਇਸੇ ਉਲਝਣ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਅਤੇ 79.7% ਲੋਕ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ **ਸੁਰੱਖਿਆ** ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਸੋਚ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਪੌੜੀ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਰਾਜੇਸ਼, 34, ਈ-ਰਿਕਸ਼ਾ ਚਾਲਕ, ਕਾਨਪੁਰ (ਉਦਾਹਰਣ)

ਰਾਜੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ ₹22,000 ਹੈ, ਪਰ ਹਰ ਦਿਨ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦੋ ਬੀਮਾ-ਨਾਲ-ਬੱਚਤ ਪਾਲਿਸੀਆਂ ਲੈ ਲਈਆਂ, ਮੁਹੱਲੇ ਦੀ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਾਂ ਲਿਖਵਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ EMI 'ਤੇ ਨਵਾਂ ਫ਼ੋਨ ਲੈ ਲਿਆ। ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਫਿਰ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਵਾਉਣਾ ਪਿਆ। ਪਾਲਿਸੀ ਤੋੜਨ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੈਸਾ ਮਿਲਦਾ, ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਵਾਰੀ ਅਜੇ ਦੂਰ ਸੀ, ਅਤੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਨਕਦ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਖ਼ਰ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਵਿਆਜ 'ਤੇ ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ ਪਿਆ। ਰਾਜੇਸ਼ ਜੀ ਕੋਲ "ਬੱਚਤ" ਸੀ, ਪਰ ਸਹੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ।

👉 **ਸਬਕ: ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਸੀਬਤ ਦੀ ਗੋਲਕ ਅਤੇ ਬੀਮੇ ਦਾ ਕਵਚ, ਫਿਰ ਬਾਕੀ ਸਭ।**

ਪੈਸੇ ਦੀ ਪੌੜੀ: 6 ਡੰਡੇ, 2 ਰੇਲਿੰਗਾਂ

ਸੋਚੋ ਤੁਸੀਂ ਛੱਤ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਪੌੜੀ ਲਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਜੇ ਹੇਠਲਾ ਡੰਡਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਧਾ ਉੱਪਰਲੇ 'ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖੋਗੇ, ਤਾਂ ਡਿੱਗਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਸਿੱਧਾ ਉੱਪਰਲੇ ਡੰਡੇ (ਸ਼ੇਅਰ, ਫੰਡ, ਪਲਾਟ) 'ਤੇ ਛਾਲ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਜਦਕਿ ਹੇਠਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ, ਗੋਲਕ ਅਤੇ ਬੀਮਾ ਖ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਇੱਕ ਬਿਮਾਰੀ ਜਾਂ ਕੰਮ ਛੁੱਟ ਜਾਣਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪੈਸੇ ਦੀ ਪੌੜੀ ਵਿੱਚ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ **6 ਡੰਡੇ** ਹਨ। ਨਾਲ **2 ਰੇਲਿੰਗਾਂ** ਹਨ, ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਡੰਡੇ 'ਤੇ ਫੜ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਹੈ: ਇੱਕ ਪਾਸੇ **ਠੱਗੀ ਤੋਂ ਬਚਾਅ**, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ **ਟੈਕਸ, KYC, ਨੌਮਿਨੀ ਅਤੇ ਕਾਗ਼ਜ਼**।

ਚਿੱਤਰ 1.1 ਪੈਸੇ ਦੀ ਪੌੜੀ: ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹੋ, ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਰੇਲਿੰਗਾਂ ਹਰ ਡੰਡੇ 'ਤੇ ਫੜ ਕੇ ਰੱਖੋ।

ਡੰਡਾ	ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ	ਕਦੋਂ ਮੰਨੀਏ ਕਿ ਡੰਡਾ ਪੱਕਾ ਹੋ ਗਿਆ	ਅਧਿਆਇ
1. ਹਿਸਾਬ ਅਤੇ ਬਜਟ	ਕਮਾਈ ਅਤੇ ਖ਼ਰਚ ਲਿਖਣਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਬੱਚਤ ਵੱਖ ਕਰਨਾ	3 ਮਹੀਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਹਿਸਾਬ ਲਿਖਿਆ, ਬੱਚਤ ਦੀ ਰਕਮ ਤੈਅ ਹੈ	2
2. ਮੁਸੀਬਤ ਦੀ ਗੋਲਕ	ਜ਼ਰੂਰੀ ਖ਼ਰਚ ਦੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਜਿੰਨਾ ਪੈਸਾ ਵੱਖ, ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ	ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ (ਜਿਵੇਂ ₹10,000), ਫਿਰ 3 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਖ਼ਰਚ	3
3. ਮਹਿੰਗੇ ਕਰਜ਼ੇ 'ਤੇ ਕਾਬੂ	ਕਾਰਡ, ਐਪ-ਲੋਨ, ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਵਰਗੇ ਮਹਿੰਗੇ ਕਰਜ਼ੇ ਪਹਿਲਾਂ ਚੁਕਾਉਣਾ	ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿਆਜ ਲਗਭਗ 24% ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਹੋਵੇ	4, 5, 6
4. ਬੀਮੇ ਦਾ ਕਵਚ	ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਵਰ, ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਸਿਹਤ ਕਵਰ	ਕਵਰ ਕਿੰਨਾ ਹੈ, ਨੌਮਿਨੀ ਕੌਣ ਹੈ, ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ	7, 8
5. ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬੱਚਤ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪਾ	ਬੈਂਕ, ਡਾਕਘਰ, PF, ਪੈਨਸ਼ਨ ਵਰਗੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਟੀਚੇ ਮੁਤਾਬਕ ਬੱਚਤ	ਹਰ ਵੱਡੇ ਟੀਚੇ (ਪੜ੍ਹਾਈ, ਬੁਢਾਪਾ) ਲਈ ਵੱਖਰੀ ਬੱਚਤ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ	9, 10, 11
6. ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸਮਝ	ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬਾਜ਼ਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ, ਜੋਖਮ ਜਾਣ ਕੇ	ਜੋ ਪੈਸਾ 5-7 ਸਾਲ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ, ਉਹੀ; ਅਤੇ ਨਿਯਮ ਸਮਝ ਆ ਗਏ ਹੋਣ	12, 13, 14

ਧਿਆਨ ਦਿਓ, ਤੀਜੇ ਡੰਡੇ ਵਿੱਚ "ਲਗਭਗ 24%" ਇੱਕ ਮੋਟਾ ਪੈਮਾਨਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ। ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਕਾਰਡ ਦਾ ਬਕਾਇਆ ਅਕਸਰ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਲਗਭਗ 3.35-3.75% 'ਤੇ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਯਾਨੀ ਸਾਲ ਦਾ ਲਗਭਗ 40-45% (ਕਾਰਡ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦੇਖੋ)। ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦਾ "₹3 ਸੈਂਕੜਾ ਮਹੀਨਾ" ਯਾਨੀ ਹਰ ₹100 'ਤੇ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ₹3, ਯਾਨੀ ਸਾਲ ਦਾ 36% ਸਿੱਧਾ ਵਿਆਜ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਜ਼ਾ ਚੱਲਦੇ ਹੋਏ ਕਿਤੇ ਵੀ ਬੱਚਤ ਕਰਨਾ ਇਵੇਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਾਲਟੀ ਦੇ ਥੱਲੇ ਮੋਰੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉੱਪਰੋਂ ਪਾਣੀ ਭਰੋ।

💡 ਪੌੜੀ ਦਾ ਮਤਲਬ "ਇੱਕ ਖ਼ਤਮ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਸ਼ੁਰੂ" ਨਹੀਂ

- ਪੌੜੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ "ਪਹਿਲਾਂ ਨੀਂਹ ਪੱਕੀ"। ਕੁਝ ਕੰਮ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਚੱਲਦੇ ਹਨ।
- ਸਰਕਾਰੀ ਬੀਮਾ ਸਕੀਮਾਂ PMJJBY (₹2 ਲੱਖ ਜੀਵਨ ਕਵਰ, ₹436 ਸਾਲਾਨਾ) ਅਤੇ PMSBY (₹2 ਲੱਖ ਹਾਦਸਾ ਕਵਰ, ₹20 ਸਾਲਾਨਾ) ਮਿਲਾ ਕੇ ₹456 ਸਾਲਾਨਾ ਹਨ (ਨਵੰਬਰ 2026 ਤੱਕ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ, jansuraksha.gov.in 'ਤੇ ਤਾਜ਼ਾ ਦੇਖੋ)। ਇਹ ਮੁੱਢਲੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹਨ, ਪੂਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡੰਡਾ 2 'ਤੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਘਰ ਵਿੱਚ 70 ਸਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਨ ਤਾਂ ਆਯੁਸ਼ਮਾਨ ਵਯ ਵੰਦਨਾ ਕਾਰਡ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੋ: ਆਮਦਨ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ, ₹5 ਲੱਖ ਤੱਕ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਵਰ (PIB, 29 ਅਕਤੂਬਰ 2026)। ਪਰਿਵਾਰ PM-JAY ਵਿੱਚ ਯੋਗ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਵੀ ਦੇਖੋ (ਅਧਿਆਇ 8)।
- ਹਰ ਖਾਤੇ ਅਤੇ ਸਕੀਮ ਵਿੱਚ ਨੌਮਿਨੀ ਜੋੜਨਾ ਵੀ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।

🔁 ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ₹5,000 ਬਚੇ, ਹੁਣ ਕੀ ਕਰੀਏ?

❌ ਆਮ ਗ਼ਲਤੀ

ਕਿਸੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਕੋਈ ਲੰਮੀ ਪਾਲਿਸੀ ਜਾਂ ਸਕੀਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਛੱਡਣ 'ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ।

✔ ਸਮਝਦਾਰੀ ਵਾਲਾ ਤਰੀਕਾ

ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਗੋਲਕ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਮਹਿੰਗਾ ਕਰਜ਼ਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਰਿਹਾ। ₹5,000 ਵੱਖਰੇ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਗੋਲਕ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਲਈ ਰੱਖੇ, ਫਿਰ ਪੌੜੀ ਦੇ ਅਗਲੇ ਡੰਡੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ।

ਕਿਉਂ ਬਿਹਤਰ: ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਕਦ ਚਾਹੀਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੰਮੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਬਿਨਾਂ ਗੋਲਕ ਦੇ ਲਈ, ਤਾਂ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਤੋੜਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੁਨੀਤਾ, 29, ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕਾ, ਪਟਨਾ (ਉਦਾਹਰਣ)

ਸੁਨੀਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਰੀਲ ਦੇਖੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ "₹500 ਦੀ SIP ਨਾਲ ਕਰੋੜਪਤੀ"। ਉਹ ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਮਾਂ ਨੇ ਬੱਸ ਇੰਨਾ ਪੁੱਛਿਆ, "ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਤਾਂ ਲਿਖੋ, ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਕਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਪੈਸਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?" ਸੁਨੀਤਾ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ ਪੌੜੀ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਹਰ ਡੰਡੇ ਅੱਗੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਾਂਹ ਲਿਖਿਆ। ਤਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਕਾਰਡ 'ਤੇ ₹18,000 ਦਾ ਬਕਾਇਆ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ minimum ਭਰ ਕੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਰਡ ਦਾ ਪੂਰਾ ਬਕਾਇਆ ਚੁਕਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ, ਫਿਰ ਗੋਲਕ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ।

👉 **ਸਬਕ: ਪਹਿਲਾਂ ਤਰਤੀਬ, ਫਿਰ ਪ੍ਰੋਡਕਟ। ਰੀਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।**

● ਮਹਿੰਗਾਈ ਦੀ ਸਿਉਂਕ: ਪੈਸਾ ਉਹੀ, ਕੀਮਤ ਘੱਟ

ਸਿਉਂਕ ਲੱਕੜ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਖਾਂਦੀ ਹੈ, ਬਾਹਰੋਂ ਸਭ ਠੀਕ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਮਹਿੰਗਾਈ (inflation, ਯਾਨੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਭਾਅ ਦਾ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵਧਣਾ) ਵੀ ਇਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ₹10,000 ਹਨ, ਤਾਂ 5 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਵੀ ਨੋਟ ₹10,000 ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਰਾਸ਼ਨ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

RBI ਦੀ ਮੁਦਰਾ ਨੀਤੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ 5-7 ਅਕਤੂਬਰ 2026 ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ 2026-27 ਲਈ ਖਪਤਕਾਰ ਮਹਿੰਗਾਈ (CPI) ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ **5.2%** ਰੱਖਿਆ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਵੱਡੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚਤ ਖਾਤੇ 'ਤੇ ਵਿਆਜ ਲਗਭਗ **2.50%** ਸਾਲਾਨਾ ਸੀ (Business Today, 10 ਸਤੰਬਰ 2026)। ਮਤਲਬ ਜੇ ਪੈਸਾ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸਿਰਫ਼ ਬੱਚਤ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਨੋਟ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਵਧਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ **ਖ਼ਰੀਦਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਘਟਦੀ** ਹੈ।

ਇਸ ਨੂੰ **ਅਸਲੀ ਵਾਧਾ** (real return) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ: ਵਿਆਜ ਦੀ ਦਰ ਵਿੱਚੋਂ ਮਹਿੰਗਾਈ ਘਟਾਓ, ਮੋਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੋ ਬਚੇ ਉਹੀ ਅਸਲੀ ਵਾਧਾ ਹੈ। 2.5% ਵਿਆਜ ਅਤੇ 5.2% ਮਹਿੰਗਾਈ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਸਲੀ ਵਾਧਾ ਲਗਭਗ **ਮਾਈਨਸ 2.7%** ਹੈ। ਯਾਨੀ ਪੈਸਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸਾਲ ਥੋੜ੍ਹਾ ਛੋਟਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ - ਹਿਸਾਬ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ, ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ। ਮੰਨ ਲਓ ਕਿਸੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਅੱਜ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਖ਼ਰਚ ₹15,000 ਹੈ। ਹੇਠਾਂ ਦੇਖੋ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਰ 'ਤੇ ਇਹੀ ਖ਼ਰਚ ਅੱਗੇ ਕਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ:

ਮੰਨੀ ਗਈ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਰ (ਸਾਲਾਨਾ)	ਅੱਜ	6 ਸਾਲ ਬਾਅਦ (ਲਗਭਗ)	12 ਸਾਲ ਬਾਅਦ (ਲਗਭਗ)
4%	₹15,000	₹18,980	₹24,015
6%	₹15,000	₹21,278	₹30,183
8%	₹15,000	₹23,803	₹37,773

ਦੇਖੋ, 6% ਮਹਿੰਗਾਈ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ 12 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖ਼ਰਚ ਲਗਭਗ ਦੁੱਗਣਾ, ਯਾਨੀ ₹30,183 ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਜੋ ਬੱਚਾ 3 ਸਾਲ ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ-ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਫ਼ੀਸ, ਕਿਰਾਇਆ ਅਤੇ ਦਵਾਈ ਸਭ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਲੰਮੇ ਟੀਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ "ਪੈਸਾ ਜੋੜਨਾ" ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਹਿੰਗਾਈ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਅਸੀਂ ਅਧਿਆਇ 9 ਤੋਂ 12 ਵਿੱਚ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਸਮਝਾਂਗੇ।

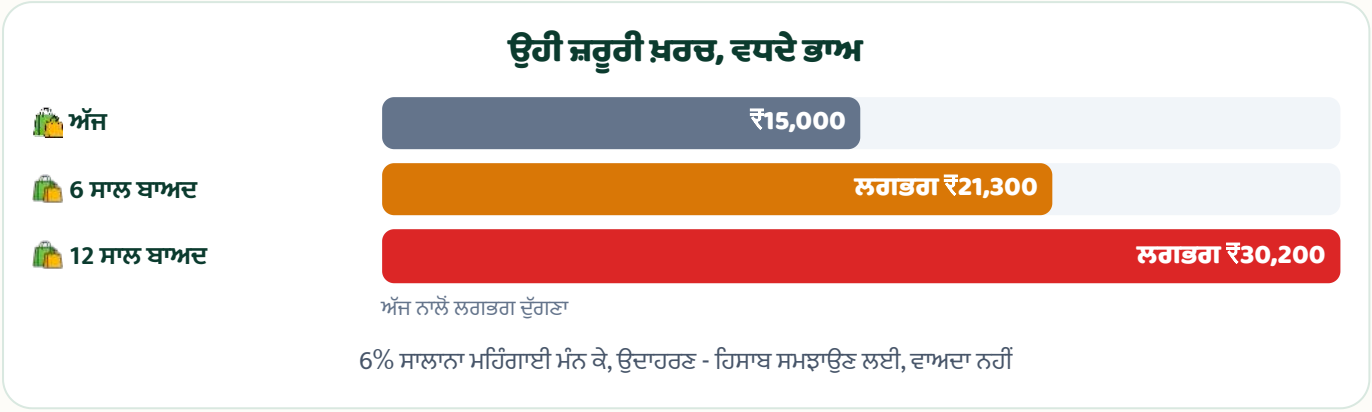

ਚਿੱਤਰ 1.2 ਮਹਿੰਗਾਈ ਦੀ ਸਿਉਂਕ: ਉਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖ਼ਰਚ, ਸਾਲ-ਦਰ-ਸਾਲ ਵੱਡਾ। (6% ਮਹਿੰਗਾਈ ਮੰਨ ਕੇ, ਉਦਾਹਰਣ, ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ)

🔁 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਬੱਚਤ ਕਿੱਥੇ ਰੱਖੀ ਹੈ?

❌ ਆਮ ਗ਼ਲਤੀ

ਪੂਰੀ ਬੱਚਤ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ 10-15 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਪੈਸਾ ਵੀ, ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਸਿਰਫ਼ ਬੱਚਤ ਖਾਤੇ ਜਾਂ ਘਰ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ "ਪੈਸਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਤਾਂ ਹੈ"।

✅ ਸਮਝਦਾਰੀ ਵਾਲਾ ਤਰੀਕਾ

ਰੋਜ਼ ਦੇ ਖ਼ਰਚ ਅਤੇ ਮੁਸੀਬਤ ਦੀ ਗੋਲਕ ਲਈ ਬੱਚਤ ਖਾਤਾ ਠੀਕ ਮੰਨਿਆ। ਪਰ ਲੰਮੇ ਟੀਚੇ ਵਾਲੇ ਪੈਸੇ ਲਈ ਵੱਖਰਾ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਸ 'ਤੇ ਵਿਆਜ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਕਿਵੇਂ ਰਹੇ, ਅਤੇ ਵਿਕਲਪ ਅਧਿਆਇ 9-12 ਵਿੱਚ ਸਮਝੇ।

ਕਿਉਂ ਬਿਹਤਰ: ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਿਰਫ਼ "ਪੈਸਾ ਗੁਆਚੇ ਨਾ" ਨਹੀਂ, ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਖ਼ਰੀਦਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਬਚੀ ਰਹੇ। ਹਰ ਪੈਸੇ ਦਾ ਕੰਮ ਵੱਖਰਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਥਾਂ ਵੀ ਵੱਖਰੀ।

72 ਦਾ ਨਿਯਮ: ਦੁੱਗਣਾ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ?

ਇੱਕ ਆਸਾਨ ਜੁਗਾੜ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਕੋਈ ਮਨ ਵਿੱਚ ਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ: **72 ÷ ਸਾਲਾਨਾ ਦਰ = ਲਗਭਗ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਕਮ ਦੁੱਗਣੀ।** ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਹਿਸਾਬ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਡਕਟ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਬੱਚਤ 'ਤੇ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾਈ 'ਤੇ ਵੀ, ਅਤੇ ਕਰਜ਼ੇ 'ਤੇ ਵੀ।

ਉਦਾਹਰਣ - ਹਿਸਾਬ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ, ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ।

ਮੰਨੀ ਗਈ ਸਾਲਾਨਾ ਦਰ	72 ਦਾ ਨਿਯਮ (ਲਗਭਗ ਸਾਲ)	ਪੱਕੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ (ਲਗਭਗ ਸਾਲ)
4%	18	17.7
6%	12	11.9
8%	9	9.0
9%	8	8.0

ਇੱਕ ਅਸਲੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਖੋ। ਡਾਕਘਰ ਦੀ ਕਿਸਾਨ ਵਿਕਾਸ ਪੱਤਰ (KVP) ਸਕੀਮ 'ਤੇ ਅਕਤੂਬਰ-ਦਸੰਬਰ 2026 ਤਿਮਾਹੀ ਵਿੱਚ 7.5% ਸਾਲਾਨਾ ਦਰ ਹੈ, ਅਤੇ India Post ਆਪ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਰਕਮ **115 ਮਹੀਨਿਆਂ, ਯਾਨੀ 9 ਸਾਲ 7 ਮਹੀਨਿਆਂ** ਵਿੱਚ ਦੁੱਗਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 72 ਦਾ ਨਿਯਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ 72 ÷ 7.5 = 9.6 ਸਾਲ। ਲਗਭਗ ਉਹੀ! (ਸਕੀਮ ਦਾ ਨਾਂ ਇੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਹਿਸਾਬ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਹੈ, ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਨਹੀਂ; ਦਰ ਹਰ ਤਿਮਾਹੀ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ, indiapost.gov.in 'ਤੇ ਦੇਖੋ।)

ਇਹੀ ਨਿਯਮ ਉਲਟਾ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। 6% ਮਹਿੰਗਾਈ 'ਤੇ ਭਾਅ ਲਗਭਗ 12 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁੱਗਣੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਕਰਜ਼ੇ 'ਤੇ ਵੀ: ਜੇ ਕੋਈ ਕਰਜ਼ਾ 36% ਸਾਲਾਨਾ 'ਤੇ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਵਿਆਜ (ਹਰ ਵਾਰ ਵਿਆਜ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਆਜ) ਨਾਲ ਵਧਦਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ 72 ÷ 36 = ਲਗਭਗ 2 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬਕਾਇਆ ਦੁੱਗਣਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਮਹਿੰਗੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ ਡੰਡਾ ਬੱਚਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

⚠ "1 ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਡਬਲ" ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਰੁਕੋ

- ਜੇ ਕੋਈ ਕਹੇ "1 ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਪੈਸਾ ਡਬਲ", ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ 100% ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਟਰਨ।
- 72 ਦੇ ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ 8% 'ਤੇ ਦੁੱਗਣਾ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 9 ਸਾਲ ਲੱਗਦੇ ਹਨ। 1 ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਦੁੱਗਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ, ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰੋਡਕਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।
- ਹਰ ਮਹੀਨੇ 2-3% "ਪੱਕੀ" ਕਮਾਈ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਵੀ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਘੰਟੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਲੋਕ ਆਉਣੇ ਬੰਦ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਸਭ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸਕੀਮ ਦਾ ਨਾਂ RBI ਦੇ Sachet ਪੋਰਟਲ (sachet.rbi.org.in) 'ਤੇ ਜਾਂਚੋ ਅਤੇ ਠੱਗੀ ਲੱਗੇ ਤਾਂ 1930 'ਤੇ ਕਾਲ ਕਰੋ। ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਅਧਿਆਇ 16 ਵਿੱਚ।

ਸੁਰੱਖਿਆ, ਤੁਰੰਤ ਨਿਕਾਸੀ, ਰਿਟਰਨ: ਤਿੰਨੇ ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ

ਹਰ ਬੱਚਤ ਜਾਂ ਨਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਕਸੌਟੀਆਂ 'ਤੇ ਪਰਖੋ: (1) **ਸੁਰੱਖਿਆ**: ਮੂਲ ਪੈਸਾ ਡੁੱਬਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਕਿੰਨਾ? (2) **ਤੁਰੰਤ ਨਿਕਾਸੀ** (liquidity): ਲੋੜ ਪੈਣ 'ਤੇ ਕਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ? (3) **ਰਿਟਰਨ**: ਵਾਧਾ ਕਿੰਨਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਤਿੰਨੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਕਮਜ਼ੋਰ।

ਚਿੱਤਰ 1.3 ਹਰ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਛੱਡਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰੇ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਜਾਓ।

- **ਬੱਚਤ ਖਾਤਾ:** ਸੁਰੱਖਿਆ ਚੰਗੀ (ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ₹5 ਲੱਖ ਤੱਕ ਜਮ੍ਹਾਂ ਬੀਮਾ, ਅਧਿਆਇ 9), ਨਿਕਾਸੀ ਤੁਰੰਤ, ਪਰ ਵਿਆਜ ਘੱਟ।
- **ਲੰਮੇ ਲੌਕ-ਇਨ ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰੀ ਬੱਚਤ (ਜਿਵੇਂ PPF):** ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ, ਵਿਆਜ ਬੱਚਤ ਖਾਤੇ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ, ਪਰ ਪੈਸਾ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਬੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- **ਬਾਜ਼ਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ (ਸ਼ੇਅਰ, ਮਿਊਚੁਅਲ ਫੰਡ):** ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ, ਵੇਚਣਾ ਆਸਾਨ, ਪਰ ਮੂਲ ਪੈਸਾ ਘਟ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕੁਝ ਵੀ ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ।
- **ਕਮੇਟੀ ਜਾਂ "ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੀਮ":** ਅਕਸਰ ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਵਾਅਦਾ, ਪਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ (ਗ਼ੈਰ-ਰਸਮੀ ਕਮੇਟੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਅਧਿਆਇ 16)।

🔍 ਭਰਮ ਬਨਾਮ ਸੱਚ

❌ ਭਰਮ

ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਕੀਮ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੈਸਾ ਪੂਰਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਜਦੋਂ ਚਾਹੋ ਕੱਢ ਵੀ ਸਕੋ, ਅਤੇ ਵਾਧਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ। ਬੱਸ ਸਹੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ।

✔ ਸੱਚ

ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਜੋ ਤਿੰਨੇ ਪੂਰੇ ਦੇਵੇ। ਜੋ ਬੰਦਾ ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰੇ, ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਰਿਹਾ, ਜਾਂ ਠੱਗੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਮਝਦਾਰੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪੈਸੇ ਦਾ ਕੰਮ ਤੈਅ ਕਰੋ: ਮੁਸੀਬਤ ਵਾਲਾ ਪੈਸਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਨਿਕਾਸੀ ਲਈ, ਲੰਮੇ ਟੀਚੇ ਵਾਲਾ ਪੈਸਾ ਵਾਧੇ ਲਈ, ਜੋਖਮ ਸਮਝ ਕੇ।

● ਪੱਕੀ ਅਤੇ ਕੱਚੀ ਕਮਾਈ: ਪੌੜੀ ਸਭ ਲਈ, ਰਫ਼ਤਾਰ ਵੱਖਰੀ

ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਵੇ PLFS 2025 (MoSPI, 27 ਮਾਰਚ 2026) ਮੁਤਾਬਕ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 56.2% ਕਾਮੇ ਸਵੈ-ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਵਿੱਚ ਹਨ, 20.2% ਦਿਹਾੜੀ 'ਤੇ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ 23.6% ਨਿਯਮਿਤ ਤਨਖ਼ਾਹ 'ਤੇ। ਯਾਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਦੁਕਾਨ, ਖੇਤੀ, ਡਰਾਈਵਿੰਗ, ਸਿਲਾਈ, ਪਾਰਲਰ, ਡਿਲੀਵਰੀ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ: ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਚੰਗੇ, ਕੁਝ ਮਾੜੇ।

ਪੌੜੀ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਲਈ ਉਹੀ ਹੈ, ਬੱਸ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ, **ਗੋਲਕ ਵੱਡੀ** ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਾੜੇ ਮਹੀਨੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਅਧਿਆਇ 3)। ਦੂਜੀ, ਬਜਟ **ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਮਹੀਨੇ** 'ਤੇ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ, ਔਸਤ 'ਤੇ ਨਹੀਂ (ਅਧਿਆਇ 2)। ਜਿਵੇਂ ਗੋਵਿੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਰੋਜ਼ ₹600 ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ₹1,200 ਵੀ। ਜੇ ਉਹ ਚੰਗੇ ਦਿਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਖ਼ਰਚ ਤੈਅ ਕਰਨਗੇ, ਤਾਂ ਮਾੜੇ ਦਿਨ ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ ਹੀ ਪਵੇਗਾ। ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤਾਂ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਫ਼ਸਲ ਵਿਕਣ 'ਤੇ ਇਕੱਠੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਸੀਜ਼ਨ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਇਕੱਠਾ ਸੋਚਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਚਿੱਤਰ 1.4 ਕੱਚੀ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਾੜੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਖ: ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪੋਟਲੀ, ਵੱਡਾ ਭਰੋਸਾ।

🔁 ਫ਼ਸਲ ਵਿਕੀ, ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠੇ ₹1.2 ਲੱਖ ਆਏ

❌ ਆਮ ਗ਼ਲਤੀ

ਵਿਆਹ-ਸ਼ਾਦੀ, ਨਵੀਂ ਬਾਈਕ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਉਧਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪੈਸਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਬੀਜ-ਖਾਦ ਲਈ ਫਿਰ ਉਧਾਰ ਲੈਣਾ ਪਿਆ।

✔ ਸਮਝਦਾਰੀ ਵਾਲਾ ਤਰੀਕਾ

ਪੈਸਾ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਅਗਲੇ ਸੀਜ਼ਨ ਤੱਕ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖ਼ਰਚ, ਬੀਜ-ਖਾਦ ਅਤੇ ਗੋਲਕ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵੱਖ ਕੀਤੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਿੰਗਾ ਉਧਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਚੁਕਾਇਆ, ਫਿਰ ਬਾਕੀ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਬਾਕੀ ਕੰਮ।

ਕਿਉਂ ਬਿਹਤਰ: ਅਨਿਯਮਿਤ ਕਮਾਈ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠਾ ਆਇਆ ਪੈਸਾ "ਪੂਰੇ ਸੀਜ਼ਨ ਦੀ ਤਨਖ਼ਾਹ" ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੰਡ ਕੇ ਚਲਾਇਆ ਤਾਂ ਅਗਲੀ ਫ਼ਸਲ ਤੱਕ ਉਧਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਘਟਦੀ ਹੈ।

ਸਲਾਹ ਕਿਸ ਤੋਂ ਲਈਏ, ਕਿਸ ਤੋਂ ਨਹੀਂ

SEBI ਦੇ ਨਿਵੇਸ਼ਕ ਸਰਵੇ 2025 ਵਿੱਚ ਲਗਭਗ 59% ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੈਸੇ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਉਹ ਦੋਸਤਾਂ, ਪਰਿਵਾਰ ਜਾਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਵਾਲੇ finfluencer (ਪੈਸੇ ਬਾਰੇ ਵੀਡੀਓ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ) ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਲੋਕ influencer ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 62% ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਵੀ ਲਿਆ। ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਏਜੰਟ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਵੇਚਣ 'ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਕਮਾਈ, ਕਰਜ਼ੇ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ।

ਨਿੱਜੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਸਲਾਹ (ਤੁਹਾਡੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ "ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਰੋ") ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ **SEBI-ਰਜਿਸਟਰਡ ਨਿਵੇਸ਼ ਸਲਾਹਕਾਰ** (Registered Investment Adviser, RIA) ਕੋਲ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਸਲਾਹ ਲੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ sebi.gov.in 'ਤੇ ਰਜਿਸਟਰਡ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚੋ। ਬੀਮੇ ਲਈ IRDAI-ਰਜਿਸਟਰਡ ਵਿਚੋਲੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰੋ। ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦੇਈਏ: **ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਕੋਈ ਸਲਾਹਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ।** ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੰਨਾ ਸਮਝਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਹੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਸਕੋ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਜਵਾਬ ਪਛਾਣ ਸਕੋ।

🔁 ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਏਜੰਟ ਘਰ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ "ਬੱਸ ਸਾਈਨ ਕਰ ਦਿਓ"

❌ ਆਮ ਗ਼ਲਤੀ

ਰਿਸ਼ਤਾ ਖ਼ਰਾਬ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਪੜ੍ਹੇ, ਬਿਨਾਂ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਕਵਰ ਕਿੰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਛੱਡਣ 'ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਮਿਲੇਗਾ, ਉਸੇ ਦਿਨ ਸਾਈਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ।

✔ ਸਮਝਦਾਰੀ ਵਾਲਾ ਤਰੀਕਾ

ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ, "ਕਾਗ਼ਜ਼ ਛੱਡ ਜਾਓ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸਾਂਗੇ।" ਫਿਰ ਲਿਖਤੀ ਵਿੱਚ ਪੁੱਛਿਆ: ਕਵਰ ਕਿੰਨਾ, ਪ੍ਰੀਮੀਅਮ ਕਿੰਨਾ, ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ, ਵਿੱਚੋਂ ਛੱਡੀਏ ਤਾਂ ਕਿੰਨਾ ਮਿਲੇਗਾ, ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਲਾਇਸੈਂਸ ਨੰਬਰ ਕੀ ਹੈ।

ਕਿਉਂ ਬਿਹਤਰ: ਚੰਗਾ ਪ੍ਰੋਡਕਟ ਦੋ ਦਿਨ ਰੁਕਣ ਨਾਲ ਖ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਾਹਲੀ ਦਾ ਦਬਾਅ ਅਕਸਰ ਗ਼ਲਤ ਵਿਕਰੀ (mis-selling) ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ IRDAI ਵੀ "ਵੱਡੀ ਚਿੰਤਾ" ਕਹਿ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

🧒 ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੱਚਤ ਜਾਂ ਨਿਵੇਸ਼ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛੋ

ਪੁੱਛਣ ਵਾਲੇ ਸਵਾਲ

ਮੈਂ ਇਹ **[ਪ੍ਰੋਡਕਟ ਦਾ ਨਾਂ/ਕਿਸਮ]** ਸਮਝਣਾ ਹੈ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੱਸੋ: (1) ਮੇਰਾ ਮੂਲ ਪੈਸਾ ਕਿੰਨਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜੇ ਰੈਗੂਲੇਟਰ (RBI/SEBI/IRDAI/ਸਰਕਾਰ) ਦੇ ਨਿਯਮ ਲਾਗੂ ਹਨ? (2) ਜੇ ਮੈਨੂੰ **[ਮਹੀਨੇ/ਸਾਲ]** ਬਾਅਦ ਅਚਾਨਕ ਪੈਸਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿੰਨਾ ਮਿਲੇਗਾ, ਕਿੰਨੀ ਕਟੌਤੀ ਹੋਵੇਗੀ? (3) ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ ਤੈਅ ਹੈ ਜਾਂ ਬਦਲਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਕਦੋਂ ਤੱਕ? (4) ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਵੇਚਣ 'ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ? (5) ਤੁਹਾਡਾ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਜਾਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਨੰਬਰ ਕੀ ਹੈ?

💡 ਬੈਂਕ, ਡਾਕਘਰ, ਏਜੰਟ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ। ਜਵਾਬ ਗੋਲ-ਮੋਲ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਹ ਲਿਖਤੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰੁਕ ਜਾਓ। ਤਿੰਨ ਕਸੌਟੀਆਂ (ਸੁਰੱਖਿਆ, ਨਿਕਾਸੀ, ਰਿਟਰਨ) ਵਾਲਾ ਤਿਕੋਣ ਨਾਲ ਰੱਖੋ।

🧒 AI ਤੋਂ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਰਵਾਓ

ਪੁੱਛਣ ਵਾਲੇ ਸਵਾਲ

ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਹਿਸਾਬ ਸਮਝਾਓ, ਕੋਈ ਨਿਵੇਸ਼ ਸਲਾਹ ਨਾ ਦਿਓ। ਮੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਅੱਜ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਖ਼ਰਚ ₹ **[ਰਕਮ]** ਹੈ। ਜੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਹਰ ਸਾਲ **[4/6/8]** % ਰਹੇ, ਤਾਂ **[5/10/15]** ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਇਹੀ ਖ਼ਰਚ ਕਿੰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ? ਤਿੰਨਾਂ ਦਰਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਸਾਰਣੀ ਬਣਾਓ ਅਤੇ ਹਰ ਲਾਈਨ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਵੀ ਵਿਖਾਓ, ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਕੈਲਕੁਲੇਟਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਸਕਾਂ।

💡 ਕਿਸੇ ਵੀ AI ਚੈਟ ਐਪ ਵਿੱਚ। AI ਹਿਸਾਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗ਼ਲਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ-ਦੋ ਲਾਈਨਾਂ ਆਪ ਕੈਲਕੁਲੇਟਰ ਨਾਲ ਜਾਂਚੋ। AI ਤੋਂ "ਕਿਹੜਾ ਫੰਡ ਜਾਂ ਸਕੀਮ ਲਵਾਂ" ਨਾ ਪੁੱਛੋ, ਉਹ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ।

10 ਵੱਡੇ ਭਰਮ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿੱਥੇ ਟੁੱਟਣਗੇ

ਆਮ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਸੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਅੱਧੀਆਂ ਸੱਚ ਹਨ, ਕੁਝ ਪੂਰੀਆਂ ਗ਼ਲਤ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਹਰ ਭਰਮ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤ ਨਾਲ ਖੋਲ੍ਹਾਂਗੇ। ਹੁਣ ਬੱਸ ਝਲਕ:

ਭਰਮ	ਕਿਹੜੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਸੱਚ
"LIC (ਬੀਮਾ-ਨਾਲ-ਬੱਚਤ ਪਾਲਿਸੀ) ਹੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਹੈ"	7

ਭਰਮ	ਕਿਹੜੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਸੱਚ
"FD ਸਭ ਤੋਂ safe ਹੈ, ਬੱਸ"	9
"ਸੋਨਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਧਦਾ ਹੈ"	13
"ਸ਼ੇਅਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਜੂਆ ਹੈ"	14
"ਕਮੇਟੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ"	6, 16
"ਪੈਸਾ ਡਬਲ ਵਾਲੀ ਸਕੀਮ ਸੱਚਮੁੱਚ ਚੱਲਦੀ ਹੈ"	16
"ਬੀਮਾ ਪੈਸੇ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਹੈ, ਕੁਝ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ"	7, 8
"SIP ਵਿੱਚ fixed ਰਿਟਰਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ"	12
"ਘੱਟ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਬੱਚਤ ਜਾਂ ਨਿਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ"	9, 10
"ਟਿਪਸ ਨਾਲ ਜਲਦੀ ਪੈਸਾ ਬਣਦਾ ਹੈ"	14, 16

🔍 ਭਰਮ ਬਨਾਮ ਸੱਚ

❌ ਭਰਮ

"ਸਾਡੀ ਕਮਾਈ ਇੰਨੀ ਘੱਟ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕੀ ਬਚਾਵਾਂਗੇ, ਇਹ ਸਭ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੈ।"

✔ ਸੱਚ

ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਰਕਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਆਦਤ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਡਾਕਘਰ ਦੀ 5 ਸਾਲ ਦੀ RD ₹100 ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ ਹੈ ਅਤੇ PPF ਵਿੱਚ ਸਾਲ ਦਾ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ₹500 ਹੈ (ਨਵੰਬਰ 2026 ਤੱਕ ਦੇ ਨਿਯਮ, indiapost.gov.in)। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਹਿਸਾਬ ਲਿਖਣਾ ਅਤੇ ਗੋਲਕ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਰਕਮ ਨਹੀਂ।

● ਅੱਜ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ: ਪਹਿਲੇ 7 ਦਿਨਾਂ ਦੇ 5 ਕੰਮ

1 ਪੈਸੇ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਓ

ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਕਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਹੈ, ਲਿਖੋ: ਖਾਤੇ, ਨਕਦ, ਪਾਲਿਸੀ, ਕਮੇਟੀ, ਸੋਨਾ, ਉਧਾਰ ਦਿੱਤਾ-ਲਿਆ। ਹੇਠਾਂ ਵਰਕਸ਼ੀਟ ਦੀ ਸਾਰਣੀ ਇਸੇ ਲਈ ਹੈ।

2 ਕਰਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਓ

ਹਰ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ ਬਕਾਇਆ, ਕਿਸ਼ਤ ਅਤੇ ਵਿਆਜ ਲਿਖੋ। ਜੇ ਵਿਆਜ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ (ਜਿਵੇਂ ₹2 ਸੈਂਕੜਾ), ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ 12 ਨਾਲ ਗੁਣਾ ਕਰਕੇ ਸਾਲਾਨਾ ਸੋਚੋ।

3 ਪੌੜੀ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਵੇਖੋ

ਵਰਕਸ਼ੀਟ ਦੇ 10 ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਹਾਂ/ਨਾ ਭਰੋ। ਪਹਿਲੀ "ਨਾ" ਜਿੱਥੇ ਆਵੇ, ਉਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਹੁਣ ਦਾ ਡੰਡਾ ਹੈ।

4 ਨੌਮਿਨੀ ਜਾਂਚੋ

ਹਰ ਬੈਂਕ ਖਾਤੇ, ਡਾਕਘਰ ਖਾਤੇ ਅਤੇ ਪਾਲਿਸੀ ਵਿੱਚ ਨੌਮਿਨੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਵੇਖੋ। ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਜੁੜਵਾਓ।

5 ਘਰ ਵਿੱਚ 30 ਮਿੰਟ ਦੀ ਗੱਲ

ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਜਾਂ ਘਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਮੈਂਬਰ ਨਾਲ ਇਹ ਅਧਿਆਇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸੂਚੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰੋ। ਪੈਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਇਕੱਲੇ ਦਾ ਬੋਝ ਨਹੀਂ।

ਵਰਕਸ਼ੀਟ 1: ਮੇਰੀ ਪੌੜੀ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?

ਪੈੱਨ ਨਾਲ ਭਰੋ

ਸਵਾਲ 1: ਕੀ ਮੈਂ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਅਤੇ ਖ਼ਰਚ ਲਿਖਦਾ/ਲਿਖਦੀ ਹਾਂ? (ਹਾਂ / ਨਾ)

ਸਵਾਲ 2: ਕੀ ਕਮਾਈ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਬੱਚਤ ਦੀ ਰਕਮ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ? (ਹਾਂ / ਨਾ)

ਸਵਾਲ 3: ਕੀ ਘਰ ਦੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 3 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖ਼ਰਚ ਜਿੰਨਾ ਪੈਸਾ ਵੱਖ, ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ? (ਹਾਂ / ਨਾ)

ਸਵਾਲ 4: ਕੀ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਕਰਜ਼ਾ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਵਿਆਜ ਲਗਭਗ 24% ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ (ਕਾਰਡ ਦਾ ਬਕਾਇਆ, ਐਪ-ਲੋਨ, ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ)? (ਹਾਂ / ਨਾ) [ਇੱਥੇ "ਨਾ" ਚੰਗਾ ਹੈ]

ਸਵਾਲ 5: ਕੀ ਘਰ ਦੇ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਨਾਂ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਕਵਰ ਹੈ, ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਦਾ? (ਹਾਂ / ਨਾ)

ਸਵਾਲ 6: ਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਕੋਲ ਕੋਈ ਸਿਹਤ ਕਵਰ ਹੈ (ਆਯੁਸ਼ਮਾਨ, ਕੰਪਨੀ ਦਾ, ਜਾਂ ਆਪਣਾ)? (ਹਾਂ / ਨਾ)

ਸਵਾਲ 7: ਕੀ ਹਰ ਬੈਂਕ ਖਾਤੇ, ਡਾਕਘਰ ਖਾਤੇ ਅਤੇ ਪਾਲਿਸੀ ਵਿੱਚ ਨੌਮਿਨੀ ਜੁੜਿਆ ਹੈ? (ਹਾਂ / ਨਾ)

ਸਵਾਲ 8: ਕੀ ਬੁਢਾਪੇ ਲਈ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਬੱਚਤ (PF, ਪੈਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮ ਆਦਿ) ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ? (ਹਾਂ / ਨਾ)

ਸਵਾਲ 9: ਕੀ ਘਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸਾ ਅਤੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਕਿੱਥੇ ਹਨ? (ਹਾਂ / ਨਾ)

ਸਵਾਲ 10: ਪਿਛਲੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਕੀ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਪੂਰਾ ਸਮਝੇ ਕਿਸੇ ਪਾਲਿਸੀ, ਸਕੀਮ ਜਾਂ ਐਪ ਵਿੱਚ ਪੈਸਾ ਪਾਇਆ? (ਹਾਂ / ਨਾ) [ਇੱਥੇ "ਨਾ" ਚੰਗਾ ਹੈ]

ਅਭਿਆਸ: ਹੇਠਾਂ ਦੀ ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪੈਸਾ ਲਿਖੋ। ਜਿਸ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ "ਕਦੋਂ ਕੱਢ ਸਕਦੇ ਹਾਂ" ਦਾ ਜਵਾਬ "ਪਤਾ ਨਹੀਂ" ਹੋਵੇ, ਉਸਦੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਕੱਢ ਕੇ ਪੜ੍ਹੋ।

ਥਾਂ (ਖਾਤਾ/ਪਾਲਿਸੀ/ਕਮੇਟੀ/ਸੋਨਾ)	ਰਕਮ	ਕਦੋਂ ਕੱਢ ਸਕਦੇ ਹਾਂ	ਕਿਸਦੇ ਨਾਂ	ਨੌਮਿਨੀ ਹੈ?

ਛੋਟਾ ਕੁਇਜ਼

1. "1 ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਪੈਸਾ ਡਬਲ" ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿੰਨਾ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਟਰਨ?

○ ੳ) 10%　○ ਅ) 50%　○ ੲ) 100%

2. 72 ਦੇ ਨਿਯਮ ਨਾਲ 8% ਸਾਲਾਨਾ 'ਤੇ ਰਕਮ ਲਗਭਗ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁੱਗਣੀ ਹੋਵੇਗੀ?

○ ੳ) 9 ਸਾਲ　○ ਅ) 4 ਸਾਲ　○ ੲ) 18 ਸਾਲ

3. ਬੱਚਤ ਖਾਤੇ 'ਤੇ 2.5% ਵਿਆਜ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾਈ 5% ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ?

○ ੳ) ਪੈਸਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ　○ ਅ) ਪੈਸਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਘਟ ਰਿਹਾ ਹੈ　○ ੲ) ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ

4. ਪੈਸੇ ਦੀ ਪੌੜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਡੰਡਾ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?

○ ੳ) SIP　○ ਅ) ਸੋਨਾ　○ ੲ) ਹਿਸਾਬ ਅਤੇ ਬਜਟ

5. ਨਿੱਜੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਸਲਾਹ ਕਿਸ ਤੋਂ ਲੈਣਾ ਸਹੀ ਹੈ?

○ ੳ) Instagram 'ਤੇ ਪੈਸੇ ਦੀਆਂ ਵੀਡੀਓ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ　○ ਅ) SEBI-ਰਜਿਸਟਰਡ ਨਿਵੇਸ਼ ਸਲਾਹਕਾਰ ਤੋਂ　○ ੲ) WhatsApp ਗਰੁੱਪ ਦੀ ਟਿਪ ਤੋਂ

ਜਵਾਬ ਅੰਤਿਕਾ ਵਿੱਚ, ਪੰਨਾ 239

ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਸਵਾਲ ਕਾਰਡ

S01 ਠੱਗੀ ਜਾਂਚ

ਇਹ ਪੁੱਛੋ

ਤੁਸੀਂ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕੰਪਨੀ ਕਿਹੜੇ ਰੈਗੂਲੇਟਰ (RBI, SEBI, IRDAI, PFRDA ਜਾਂ ਰਾਜ ਰਜਿਸਟਰਾਰ) ਕੋਲ ਰਜਿਸਟਰਡ ਹੈ? ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਨੰਬਰ ਦੱਸੋ, ਮੈਂ ਆਪ ਜਾਂਚਾਂਗਾ।

ਕਦੋਂ ਪੁੱਛੀਏ: ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ, ਐਪ ਜਾਂ ਸਕੀਮ ਤੁਹਾਡਾ ਪੈਸਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੇ।

✔ **ਸਹੀ ਜਵਾਬ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ:** ਸਾਫ਼ ਨਾਂ ਅਤੇ ਨੰਬਰ, ਜੋ ਉਸੇ ਰੈਗੂਲੇਟਰ ਦੀ ਵੈੱਬਸਾਈਟ 'ਤੇ ਮਿਲ ਜਾਵੇ (ਜਿਵੇਂ SEBI ਸਲਾਹਕਾਰ INA..., ਰਿਸਰਚ ਐਨਾਲਿਸਟ INH..., ਫੰਡ ਡਿਸਟ੍ਰੀਬਿਊਟਰ ਦਾ ARN)। sachet.rbi.org.in 'ਤੇ ਵੀ ਜਾਂਚ ਸਕਦੇ ਹੋ।

🚩 **ਲਾਲ ਝੰਡੀ:** "ਸਾਨੂੰ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ", "ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ approved ਹਾਂ" ਪਰ ਕੋਈ ਨੰਬਰ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਨੰਬਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਨਿਕਲੇ।

S03 ਠੱਗੀ ਜਾਂਚ

ਇਹ ਪੁੱਛੋ

ਤੁਸੀਂ ਜੋ "ਪੱਕਾ" ਰਿਟਰਨ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਹ ਕੌਣ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ? ਕਿਹੜੇ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਕਿਹੜੇ ਰੈਗੂਲੇਟਰ ਅਧੀਨ?

ਕਦੋਂ ਪੁੱਛੀਏ: ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਤੈਅ ਮੁਨਾਫ਼ਾ, "ਮਹੀਨੇ ਦਾ 2-3%" ਜਾਂ "ਪੈਸਾ ਦੁੱਗਣਾ" ਦੱਸੇ।

✔ **ਸਹੀ ਜਵਾਬ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ:** ਇਮਾਨਦਾਰ ਜਵਾਬ: ਬਾਜ਼ਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਿਟਰਨ ਤੈਅ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਰਕਾਰੀ ਬੱਚਤ ਸਕੀਮਾਂ ਦੀ ਦਰ ਸਰਕਾਰ ਤੈਅ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਹਰ ਤਿਮਾਹੀ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ।

🚩 **ਲਾਲ ਝੰਡੀ:** "ਅਸੀਂ ਗਰੰਟੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਸਟੈਂਪ ਪੇਪਰ 'ਤੇ ਲਿਖ ਦਿਆਂਗੇ" ਜਾਂ "ਮਹੀਨੇ ਦਾ 3% ਪੱਕਾ"। ਬਿਨਾਂ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸਕੀਮ BUDS ਕਾਨੂੰਨ 2019 ਅਧੀਨ ਅਪਰਾਧ ਹੈ।

S06 ਠੱਗੀ ਜਾਂਚ

ਇਹ ਪੁੱਛੋ

ਮੈਂ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੱਲ੍ਹ ਦੱਸਾਂਗਾ। ਅੱਜ ਮੈਂ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਦਿਆਂਗਾ, ਨਾ ਕੋਈ OTP ਦੱਸਾਂਗਾ।

ਕਦੋਂ ਪੁੱਛੀਏ: ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਕਾਹਲੀ ਪਾਵੇ, ਡਰਾਵੇ ਜਾਂ "ਅੱਜ ਹੀ ਆਖ਼ਰੀ ਮੌਕਾ" ਕਹੇ: ਫ਼ੋਨ 'ਤੇ, ਘਰ ਆ ਕੇ ਜਾਂ ਐਪ 'ਤੇ।

✔ **ਸਹੀ ਜਵਾਬ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ:** "ਜ਼ਰੂਰ, ਕਾਗ਼ਜ਼ ਲੈ ਜਾਓ, ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਸੋਚੋ।" ਸਹੀ ਪ੍ਰੋਡਕਟ ਅਤੇ ਸਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਗ਼ਾਇਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

🚩 **ਲਾਲ ਝੰਡੀ:** "ਆਫ਼ਰ ਅੱਜ ਹੀ ਖ਼ਤਮ", "ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦੱਸਣਾ", "ਫ਼ੋਨ ਨਾ ਕੱਟੋ, ਤੁਸੀਂ ਡਿਜੀਟਲ ਅਰੈਸਟ ਵਿੱਚ ਹੋ"। ਫ਼ੋਨ ਕੱਟੋ; ਪੈਸਾ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਰੰਤ 1930 ਜਾਂ cybercrime.gov.in।

B06 ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਡਾਕਘਰ

🗣️ ਇਹ ਪੁੱਛੋ

ਤੁਸੀਂ ਜੋ [ਦਰ] % ਵਿਆਜ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਹ ਪੂਰੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਤੈਅ ਹੈ ਜਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਮੇਰੀ ਰਸੀਦ/ਪਾਸਬੁੱਕ 'ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ?

ਕਦੋਂ ਪੁੱਛੀਏ: FD, RD ਜਾਂ ਡਾਕਘਰ ਸਕੀਮ ਵਿੱਚ ਪੈਸਾ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ।

✅ **ਸਹੀ ਜਵਾਬ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ:** ਸਾਫ਼ ਜਵਾਬ: ਡਾਕਘਰ TD, NSC, KVP, MIS, SCSS ਵਿੱਚ ਖਾਤਾ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਵੇਲੇ ਦੀ ਦਰ ਪੂਰੀ ਮਿਆਦ ਚੱਲਦੀ ਹੈ; PPF, ਸੁਕੰਨਿਆ ਅਤੇ ਡਾਕਘਰ ਬੱਚਤ ਖਾਤੇ ਦੀ ਦਰ ਹਰ ਤਿਮਾਹੀ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦਰ ਰਸੀਦ 'ਤੇ ਲਿਖੀ ਮਿਲੇ।

🚩 **ਲਾਲ ਝੰਡੀ:** "ਇਹ ਦਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਿਲੇਗੀ" ਜਾਂ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਦਰ ਜੋ ਕਾਗ਼ਜ਼ 'ਤੇ ਨਹੀਂ। ਯਾਦ ਰੱਖੋ, ਡਾਕਘਰ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਹਰ ਤਿਮਾਹੀ ਤੈਅ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ (ਅਗਲਾ ਐਲਾਨ ਲਗਭਗ 31 ਦਸੰਬਰ 2026)।

I01 ਬੀਮਾ

🗣️ ਇਹ ਪੁੱਛੋ

ਇਸ ਪਾਲਿਸੀ ਵਿੱਚ ਕਵਰ (ਬੀਮਾ ਰਕਮ) ਕਿੰਨਾ ਹੈ, ਸਾਲਾਨਾ ਪ੍ਰੀਮੀਅਮ ਕਿੰਨਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਮੀਅਮ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਭਰਨਾ ਪਵੇਗਾ? ਕਵਰ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਰਹੇਗਾ?

ਕਦੋਂ ਪੁੱਛੀਏ: ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਪਾਲਿਸੀ ਲੈਂਦੇ ਸਮੇਂ, ਭਾਵੇਂ ਏਜੰਟ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।

✅ **ਸਹੀ ਜਵਾਬ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ:** ਤਿੰਨੇ ਗੱਲਾਂ ਇੱਕ ਲਾਈਨ ਵਿੱਚ, ਲਿਖਤੀ। ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲਈ ਆਮ ਸੇਧ: ਕਵਰ ਸਾਲਾਨਾ ਆਮਦਨ ਦਾ ਲਗਭਗ 10-15 ਗੁਣਾ (ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ, ਅੰਦਾਜ਼ਾ)।

🚩 **ਲਾਲ ਝੰਡੀ:** ਕਵਰ ਬੱਸ ਪ੍ਰੀਮੀਅਮ ਦਾ ਲਗਭਗ 10 ਗੁਣਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਗੱਲ ਸਿਰਫ਼ "ਬੋਨਸ/ਰਿਟਰਨ" ਦੀ ਹੋਵੇ। ਬੀਮਾ ਅਤੇ ਬੱਚਤ ਇਕੱਠੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀ ਪਾਲਿਸੀ ਵਿੱਚ ਕਵਰ ਅਕਸਰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ℹ️ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੂਚਨਾ

ਇਹ ਅਧਿਆਇ ਸਿਰਫ਼ ਸਮਝ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਹੈ, ਨਿਵੇਸ਼ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ। ਇੱਥੇ ਕਿਸੇ ਸਕੀਮ, ਕੰਪਨੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਡਕਟ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਦਰਾਂ ਅਤੇ ਨਿਯਮ ਨਵੰਬਰ 2026 ਤੱਕ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਹਨ; ਪੈਸਾ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸਰੋਤ 'ਤੇ ਤਾਜ਼ਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੇਖੋ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਕਾਲਪਨਿਕ ਹਨ, ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ। ਨਿੱਜੀ ਸਲਾਹ ਲਈ SEBI-ਰਜਿਸਟਰਡ ਨਿਵੇਸ਼ ਸਲਾਹਕਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲੋ।

📝 ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

- ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਾਰ ਔਸਤਨ ਹਰ ₹100 ਵਿੱਚੋਂ ਲਗਭਗ ₹7 ਹੀ ਸ਼ੁੱਧ ਬੱਚਤ ਕਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ (2024-25), ਅਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਿਆ ਹੈ; ਕਮੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਮਝ ਦੀ ਹੈ।
- ਪੈਸੇ ਦੀ ਪੌੜੀ ਦੇ 6 ਡੰਡੇ: ਹਿਸਾਬ ਅਤੇ ਬਜਟ, ਮੁਸੀਬਤ ਦੀ ਗੋਲਕ, ਮਹਿੰਗੇ ਕਰਜ਼ੇ 'ਤੇ ਕਾਬੂ, ਬੀਮੇ ਦਾ ਕਵਚ, ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬੱਚਤ ਅਤੇ ਬੁਢਾਪਾ, ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸਮਝ; ਨਾਲ ਹੀ ਠੱਗੀ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਕਾਗ਼ਜ਼-ਨੌਮਿਨੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਰੇਲਿੰਗਾਂ।
- ਮਹਿੰਗਾਈ ਸਿਉਂਕ ਹੈ: 2.5% ਵਿਆਜ ਅਤੇ 5.2% ਮਹਿੰਗਾਈ (2026-27 ਦਾ RBI ਅਨੁਮਾਨ) 'ਤੇ ਪੈਸਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਘਟਦਾ ਹੈ।
- 72 ਦਾ ਨਿਯਮ: 72 ÷ ਦਰ = ਦੁੱਗਣਾ ਹੋਣ ਦੇ ਲਗਭਗ ਸਾਲ; "1 ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਡਬਲ" ਯਾਨੀ 100%, ਇਹ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਘੰਟੀ ਹੈ।
- ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਤੁਰੰਤ ਨਿਕਾਸੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਿਟਰਨ ਤਿੰਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ; ਨਿੱਜੀ ਸਲਾਹ ਸਿਰਫ਼ SEBI-ਰਜਿਸਟਰਡ ਨਿਵੇਸ਼ ਸਲਾਹਕਾਰ ਤੋਂ, ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਸਲਾਹਕਾਰ ਨਹੀਂ।

➡️ **ਅੱਗੇ:** ਅਗਲੇ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਪੌੜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਡੰਡਾ: ਘਰ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਬਜਟ ਜੋ ਤਨਖ਼ਾਹ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦੁਕਾਨ, ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਦਿਹਾੜੀ ਵਾਲੀ ਉੱਚੀ-ਨੀਵੀਂ ਕਮਾਈ ਵਿੱਚ ਵੀ ਚੱਲੇ।

📚 ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ 11 ਸਰੋਤ: ਅੰਤਿਕਾ "ਸਰੋਤ" ਪੰਨਾ **244**

ਅਧਿਆਇ 4

ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਅਸਲੀ ਕੀਮਤ: ਵਿਆਜ, EMI, APR ਅਤੇ CIBIL

ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੋਨ ਦੀ ਅਸਲੀ ਕੀਮਤ 5 ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਕੱਢੋ, ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਸਕੋਰ ਮੁਫ਼ਤ ਵਿੱਚ ਦੇਖੋ-ਸੁਧਾਰੋ।

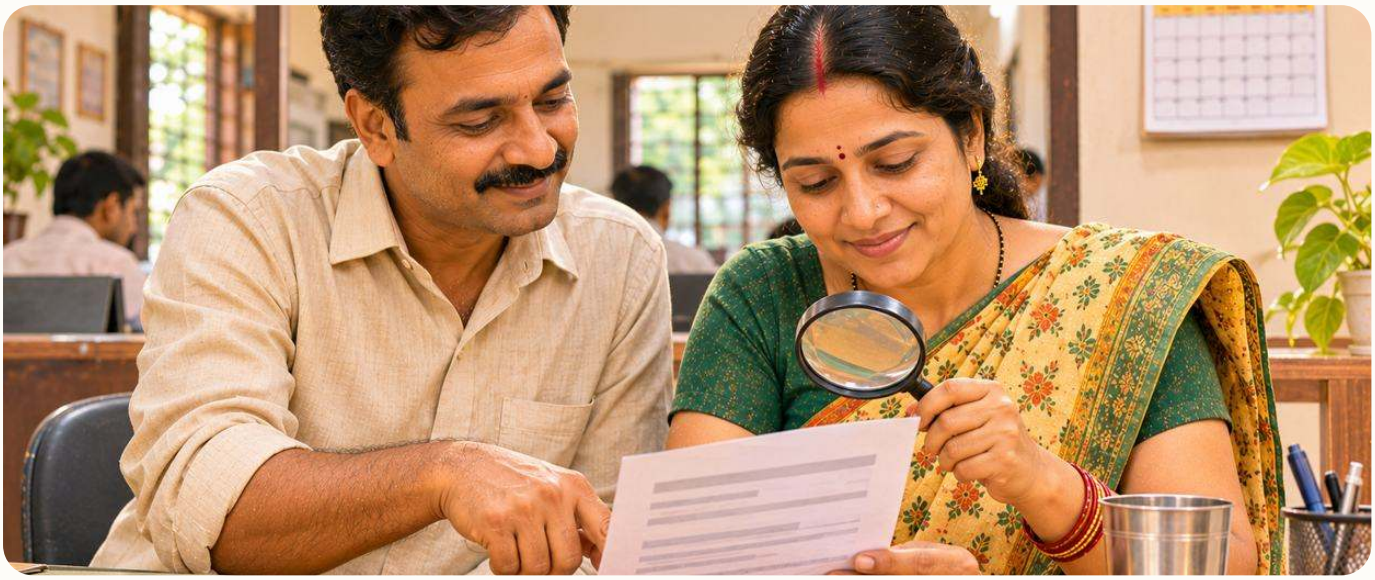

😟 ਅਸਲੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ

"EMI ਸਿਰਫ਼ ₹999" ਸੁਣ ਕੇ ਲੋਨ ਲੈ ਲਿਆ, ਫਿਰ ਫ਼ੀਸ, ਬੀਮਾ ਅਤੇ ਪੈਨਲਟੀ ਜੁੜ ਕੇ ਕੀਮਤ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਨਿਕਲੀ। ਉੱਤੋਂ CIBIL ਦਾ ਡਰ, ਅਤੇ "CIBIL ਠੀਕ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗੇ" ਕਹਿ ਕੇ ਪੈਸੇ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਏਜੰਟ ਵੱਖਰੇ। ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਲੋਨ ਸਸਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹੜਾ ਜਾਲ।

📌 ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖੋਗੇ

- EMI ਕਿਵੇਂ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਛੋਟੀ EMI ਅਕਸਰ ਮਹਿੰਗੀ ਕਿਉਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ
- "ਫ਼ਲੈਟ ਰੇਟ" ਦੀ ਚਾਲ ਅਤੇ KFS ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ APR ਪੜ੍ਹਨਾ
- ਪੀਨਲ ਚਾਰਜ, ਛੇਤੀ ਚੁਕਾਉਣ ਦੀ ਫ਼ੀਸ ਅਤੇ RBI ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਿਯਮ
- ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਸਕੋਰ ਕਿਸ ਨਾਲ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਲ ਵਿੱਚ 4 ਵਾਰ ਮੁਫ਼ਤ ਰਿਪੋਰਟ ਕਿਵੇਂ ਦੇਖੀਏ
- ਵਸੂਲੀ ਏਜੰਟ ਤੰਗ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੀ ਸਹੀ ਪੌੜੀ

ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਜ਼ੇ ਬਾਰੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ: "ਕਰਜ਼ਾ ਕਦੇ ਨਾ ਲੈਣਾ, ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਜਾਓਗੇ।" ਦੂਜੀ: "ਸਾਰੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, EMI ਤਾਂ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਹੈ।" ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਅਧੂਰੀਆਂ ਹਨ। ਕਰਜ਼ਾ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿੱਚ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਲਈ ਬੀਜ-ਖਾਦ, ਦੁਕਾਨ ਦਾ ਸਾਮਾਨ, ਬੱਚੇ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂ ਇਲਾਜ ਲਈ ਸਹੀ ਦਰ 'ਤੇ ਲਿਆ ਉਧਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੌਖੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੁਸੀਬਤ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ **ਬਿਨਾਂ ਹਿਸਾਬ** ਦੇ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ: ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨਾ ਮੋੜਨਾ ਹੈ, ਕਿਸ਼ਤ ਖੁੰਝ ਗਈ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਉੱਤੋਂ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਫ਼ੀਸਾਂ ਕੱਟਣਗੀਆਂ।

ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਿੱਧੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਂਗੇ: **ਵਿਆਜ**, **EMI**, **APR** ਅਤੇ **ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਸਕੋਰ (CIBIL)**। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੋਨ ਆਫ਼ਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪ ਦੱਸ ਸਕੋਗੇ ਕਿ ਉਹ ਸਸਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਮਹਿੰਗਾ। ਇਹ ਅਧਿਆਇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਪੌੜੀ ਦਾ ਤੀਜਾ ਡੰਡਾ ਹੈ: ਅਧਿਆਇ 3 ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਦੀ ਗੋਲਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਹੁਣ ਮਹਿੰਗੇ ਕਰਜ਼ੇ 'ਤੇ ਕਾਬੂ।

EMI ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬਣਦੀ ਹੈ

EMI (Equated Monthly Instalment, ਯਾਨੀ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਕਿਸ਼ਤ) ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ: **ਮੂਲਧਨ** (ਜੋ ਰਕਮ ਤੁਸੀਂ ਉਧਾਰ ਲਈ) ਅਤੇ **ਵਿਆਜ** (ਉਧਾਰ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ)। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੈਂਕ ਲੋਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਜ **ਘਟਦੇ ਮੂਲਧਨ** (reducing balance) 'ਤੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਮਤਲਬ ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ EMI ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਵਿਆਜ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਮੂਲਧਨ ਘਟਦਾ ਹੈ, ਵਿਆਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਘਟਦਾ ਹੈ।

EMI ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਤੈਅ ਹੁੰਦੀ ਹੈ: ਰਕਮ, ਵਿਆਜ ਦਰ ਅਤੇ ਸਮਾਂ (ਕਿੰਨੇ ਮਹੀਨੇ)। ਹੇਠਾਂ ਦੀ ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚ ₹1,00,000 ਦੇ ਲੋਨ ਦੀ EMI ਅਤੇ ਕੁੱਲ ਵਿਆਜ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦਰ ਅਤੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪੂਰੇ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਬਕ ਲੁਕਿਆ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ - ਹਿਸਾਬ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ, ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ। ਲੋਨ ₹1,00,000, ਵਿਆਜ ਘਟਦੇ ਮੂਲਧਨ 'ਤੇ; ਦਰਾਂ ਮੰਨ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਲੈਂਡਰ ਦੀ ਅਸਲੀ ਦਰ ਨਹੀਂ।

ਸਾਲਾਨਾ ਦਰ	12 ਮਹੀਨੇ: EMI / ਕੁੱਲ ਵਿਆਜ	24 ਮਹੀਨੇ: EMI / ਕੁੱਲ ਵਿਆਜ	36 ਮਹੀਨੇ: EMI / ਕੁੱਲ ਵਿਆਜ
10.5%	₹8,815 / ₹5,778	₹4,638 / ₹11,302	₹3,250 / ₹17,009
14%	₹8,979 / ₹7,745	₹4,801 / ₹15,231	₹3,418 / ₹23,039
18%	₹9,168 / ₹10,016	₹4,992 / ₹19,818	₹3,615 / ₹30,149
24%	₹9,456 / ₹13,472	₹5,287 / ₹26,891	₹3,923 / ₹41,238
36%	₹10,046 / ₹20,555	₹5,905 / ₹41,714	₹4,580 / ₹64,894

ਸਾਰਣੀ ਤੋਂ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਸਾਫ਼ ਦਿਸਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ: **ਸਮਾਂ ਵਧਾਉਣ ਨਾਲ EMI ਘਟਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੁੱਲ ਵਿਆਜ ਵਧਦਾ ਹੈ।** 18% 'ਤੇ 12 ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਜ ₹10,016 ਹੈ, ਉਹੀ ਲੋਨ 36 ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਲਓ ਤਾਂ ਵਿਆਜ ₹30,149, ਯਾਨੀ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ। ਦੂਜੀ: **ਉੱਚੀ ਦਰ 'ਤੇ ਲੰਮਾ ਲੋਨ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।** 36% 'ਤੇ 36 ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਲ ਲਗਭਗ ₹1,64,900 ਮੋੜਦੇ ਹੋ। ਯਾਨੀ ਹਰ ₹1 ਉਧਾਰ 'ਤੇ ਲਗਭਗ ₹1.65 ਚੁਕਾਉਣਾ।

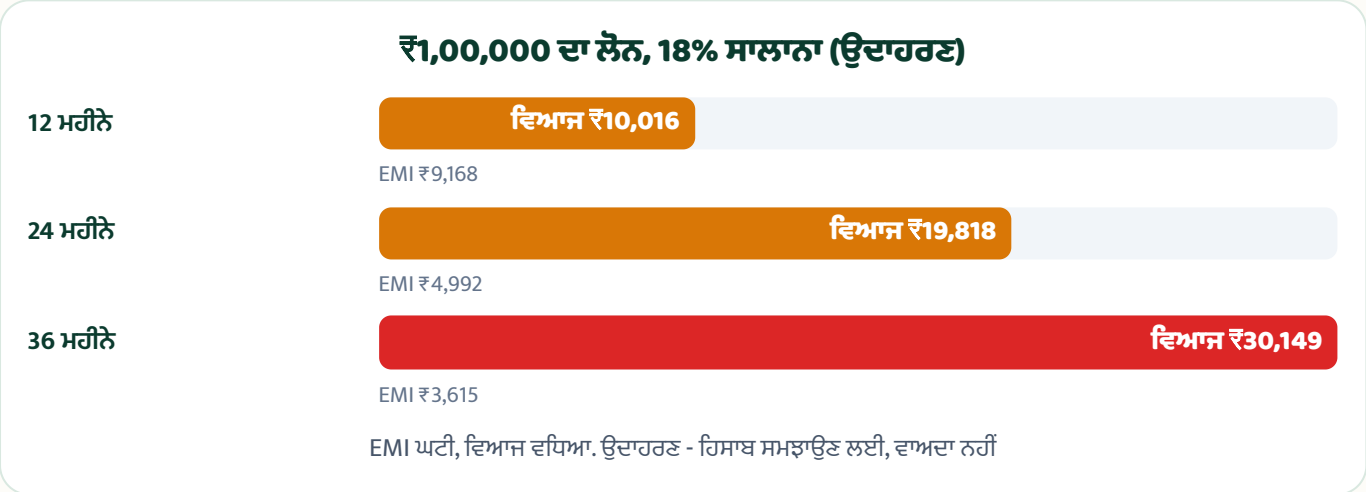

ਚਿੱਤਰ 4.1 ₹1 ਲੱਖ, 18% 'ਤੇ: ਸਮਾਂ ਵਧਿਆ, ਵਿਆਜ ਵਧਿਆ (ਉਦਾਹਰਣ - ਹਿਸਾਬ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ, ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ)

🔁 ਲੋਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਚੁਣਨਾ

❌ ਆਮ ਗ਼ਲਤੀ

"EMI ਜਿੰਨੀ ਛੋਟੀ ਹੋਵੇ ਓਨਾ ਚੰਗਾ" ਸੋਚ ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਚੁਣ ਲੈਣਾ।

✔ ਸਮਝਦਾਰੀ ਵਾਲਾ ਤਰੀਕਾ

ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਖਣਾ ਕਿ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀ EMI ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਫਿਰ ਓਨੇ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਸਮਾਂ ਚੁਣਨਾ। EMI ਦੇ ਨਾਲ "ਕੁੱਲ ਕਿੰਨਾ ਮੋੜਾਂਗਾ" ਵੀ ਲਿਖਵਾਉਣਾ।

ਕਿਉਂ ਬਿਹਤਰ: ਹਰ ਵਾਧੂ ਮਹੀਨਾ ਤੁਹਾਡੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚੋਂ ਵਾਧੂ ਵਿਆਜ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੀ EMI ਦਾ ਆਰਾਮ ਅਕਸਰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਮਹਿੰਗਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

"EMI ਸਿਰਫ਼ ₹999": ਪੂਰੀ ਕੀਮਤ ਕਿਵੇਂ ਕੱਢੀਏ

ਦੁਕਾਨ ਜਾਂ ਔਨਲਾਈਨ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਬੱਸ EMI ਵੱਡੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ: "ਸਿਰਫ਼ ₹999 ਮਹੀਨਾ"। ਸਵਾਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ EMI ਕਿੰਨੀ ਹੈ, ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ **ਕੁੱਲ ਕਿੰਨਾ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ**। ਇਸਦਾ ਆਸਾਨ ਫ਼ਾਰਮੂਲਾ ਹੈ: **EMI × ਮਹੀਨੇ + ਸਾਰੀ ਫ਼ੀਸ = ਅਸਲੀ ਕੀਮਤ**। ਮੰਨ ਲਓ ₹15,000 ਦਾ ਫ਼ੋਨ 18 ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ₹999 ਵਾਲੀ EMI 'ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ₹499 ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਫ਼ੀਸ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਣ - ਹਿਸਾਬ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ, ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ। ਫ਼ੋਨ ਦਾ ਮੁੱਲ, EMI ਅਤੇ ਫ਼ੀਸ ਮੰਨ ਲਏ ਗਏ ਹਨ।

ਅਧਿਆਇ 16

ਠੱਗੀ ਤੋਂ ਬਚਾਅ: ਪੈਸਾ ਡਬਲ, ਨਕਲੀ ਐਪ, ਡਿਜੀਟਲ ਅਰੈਸਟ

ਠੱਗੀ ਦੀ ਹਰ ਵੱਡੀ ਚਾਲ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਸੰਕੇਤ 'ਤੇ ਪਛਾਣੋ, ਪੈਸਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 2 ਮਿੰਟ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚੋ, ਅਤੇ ਪੈਸਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਕਦਮ ਚੁੱਕੋ।

🤨 **ਅਸਲੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ**

ਠੱਗ ਹੁਣ ਸਿਰਫ਼ ਭੋਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ: ਵਰਦੀ ਵਿੱਚ ਵੀਡੀਓ ਕਾਲ, ਅਸਲੀ ਵਰਗਾ ਦਿਸਣ ਵਾਲਾ ਐਪ, ਜਾਂ ਉਹ "ਸੁਸਾਇਟੀ" ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੇ ਹੀ ਦੱਸੀ। ਇੱਕ ਕਾਲ, ਇੱਕ ਲਿੰਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਭਰੋਸੇ ਵਿੱਚ ਉਮਰ ਭਰ ਦੀ ਬੱਚਤ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਬੰਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ।

📌 **ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖੋਗੇ**

- ਠੱਗੀ ਕਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਠੱਗ ਡਰ, ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਕਾਹਲੀ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ
- ਪੰਜ ਉਂਗਲਾਂ ਦਾ ਨਿਯਮ: ਪੰਜ ਸੰਕੇਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵੀ ਦਿਸੇ ਤਾਂ ਰੁਕ ਜਾਣਾ
- ਪੈਸਾ ਡਬਲ/ਸੁਸਾਇਟੀ, ਕਮੇਟੀ-ਚਿੱਟ ਫੰਡ, MLM, ਨਕਲੀ ਟ੍ਰੇਡਿੰਗ ਐਪ, ਡਿਜੀਟਲ ਅਰੈਸਟ ਅਤੇ ਨਕਲੀ ਨੋਟਿਸ: ਹਰ ਚਾਲ ਦੀ ਪਛਾਣ
- ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਪੈਸਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਚੀਏ (Sachet, RBI, SEBI, AMFI, IRDAI)
- ਪੈਸਾ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਘੰਟਾ: 1930, ਬੈਂਕ, cybercrime.gov.in, ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੀ ਸਹੀ ਥਾਂ

ਪਿਛਲੇ ਪੰਦਰਾਂ ਅਧਿਆਇਆਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਕਮਾਈ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਰੱਖਿਆ, ਗੋਲਕ ਭਰੀ, ਕਰਜ਼ਾ ਘਟਾਇਆ, ਬੀਮੇ ਦਾ ਕਵਚ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਬੱਚਤ ਨੂੰ ਸਹੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੀ ਮਿਹਨਤ ਇੱਕ ਗ਼ਲਤ ਕਾਲ ਜਾਂ ਇੱਕ "ਪੱਕੇ ਮੁਨਾਫ਼ੇ" ਵਾਲੀ ਸਕੀਮ ਵਿੱਚ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ **ਠੱਗੀ ਤੋਂ ਬਚਾਅ** ਪੈਸੇ ਦੀ ਪੌੜੀ ਦੀ ਰੇਲਿੰਗ ਹੈ: ਹਰ ਡੰਡੇ 'ਤੇ ਨਾਲ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਆਇ ਉਸੇ ਰੇਲਿੰਗ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਚੰਗੀ ਖ਼ਬਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਠੱਗੀ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਗਿਣੀਆਂ-ਚੁਣੀਆਂ ਹਨ। ਨਾਂ ਬਦਲਦੇ ਹਨ, ਐਪ ਬਦਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਤਰੀਕਾ ਉਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਤਰੀਕੇ ਪਛਾਣ ਲਓ, ਤਾਂ ਨਵਾਂ ਠੱਗ ਵੀ ਪੁਰਾਣਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਠੱਗੀ ਕਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਹੈ: ਸਰਕਾਰੀ ਅੰਕੜੇ

ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜਵਾਬ (ਅਤਾਰਾਂਕਿਤ ਸਵਾਲ 1341, 11 ਫ਼ਰਵਰੀ 2026) ਮੁਤਾਬਕ, **ਸਾਲ 2025 ਵਿੱਚ ਸਾਈਬਰ ਵਿੱਤੀ ਠੱਗੀ ਵਿੱਚ ₹22,495 ਕਰੋੜ** ਗਏ, ਅਤੇ **24,02,579 ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ** ਦਰਜ ਹੋਈਆਂ। ਯਾਨੀ ਹਰ ਦਿਨ ਔਸਤਨ ਛੇ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪਰਿਵਾਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਠੱਗੀ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਤੇ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਉਹ ਮਾਮਲੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੋਈ; ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਮ ਜਾਂ ਡਰ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਸਾਲ	ਸਾਈਬਰ ਵਿੱਤੀ ਠੱਗੀ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਪੈਸਾ	ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ
2023	₹7,465 ਕਰੋੜ	13.10 ਲੱਖ
2024	₹22,848 ਕਰੋੜ	19.18 ਲੱਖ
2025	₹22,495 ਕਰੋੜ	24,02,579

ਸਰੋਤ: ਰਾਜ ਸਭਾ ਅਤਾਰਾਂਕਿਤ ਸਵਾਲ 1341 (11 ਫ਼ਰਵਰੀ 2026) ਅਤੇ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦੇ ਅੰਕੜਿਆਂ 'ਤੇ ThePrint (21 ਫ਼ਰਵਰੀ 2026)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਮੁਤਾਬਕ 2025 ਵਿੱਚ ਗਏ ਪੈਸੇ ਦਾ ਲਗਭਗ **76-77% ਹਿੱਸਾ "ਨਿਵੇਸ਼" ਵਾਲੀ ਠੱਗੀ** ਵਿੱਚ ਗਿਆ: "ਸ਼ੇਅਰ ਵਿੱਚ ਪੱਕਾ ਮੁਨਾਫ਼ਾ", "ਪੈਸਾ ਡਬਲ", "VIP ਟਿਪਸ ਗਰੁੱਪ"। ਯਾਨੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖ਼ਤਰਾ ਡਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, **ਲਾਲਚ** ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਠੱਗ ਚਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ

- **ਲਾਲਚ:** "ਮਹੀਨੇ ਦਾ 3% ਪੱਕਾ", "ਇੱਕ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਡਬਲ", "ਲਾਟਰੀ ਨਿਕਲੀ ਹੈ"।
- **ਡਰ:** "ਤੁਹਾਡੇ ਆਧਾਰ ਨਾਲ ਮਨੀ ਲਾਂਡਰਿੰਗ ਹੋਈ ਹੈ", "ਖਾਤਾ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ", "ਬਿਜਲੀ ਕੱਟ ਜਾਵੇਗੀ"।
- **ਕਾਹਲੀ:** "ਅੱਜ ਹੀ ਆਖ਼ਰੀ ਮੌਕਾ", "10 ਮਿੰਟ ਵਿੱਚ OTP ਦੱਸੋ", "ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਕੇਸ ਵਿਗੜ ਜਾਵੇਗਾ"।
- **ਸ਼ਰਮ ਅਤੇ ਇਕੱਲਾਪਣ:** "ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਨਾ ਦੱਸੋ"। ਠੱਗ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕੱਲੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਜਾ ਬੰਦਾ ਚਾਲ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜ ਉਂਗਲਾਂ ਦਾ ਨਿਯਮ

ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਹਥੇਲੀ ਵੇਖੋ। ਹਰ ਉਂਗਲ ਇੱਕ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਲ, ਮੈਸੇਜ, ਸਕੀਮ ਜਾਂ ਐਪ ਵਿੱਚ **ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਦਿਸੇ, ਤਾਂ ਰੁਕ ਜਾਓ**। ਰੁਕਣ ਨਾਲ ਕਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਅਸਲੀ ਬੈਂਕ, ਅਸਲੀ ਦਫ਼ਤਰ ਅਤੇ ਅਸਲੀ ਸਕੀਮ ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹੇਗੀ।

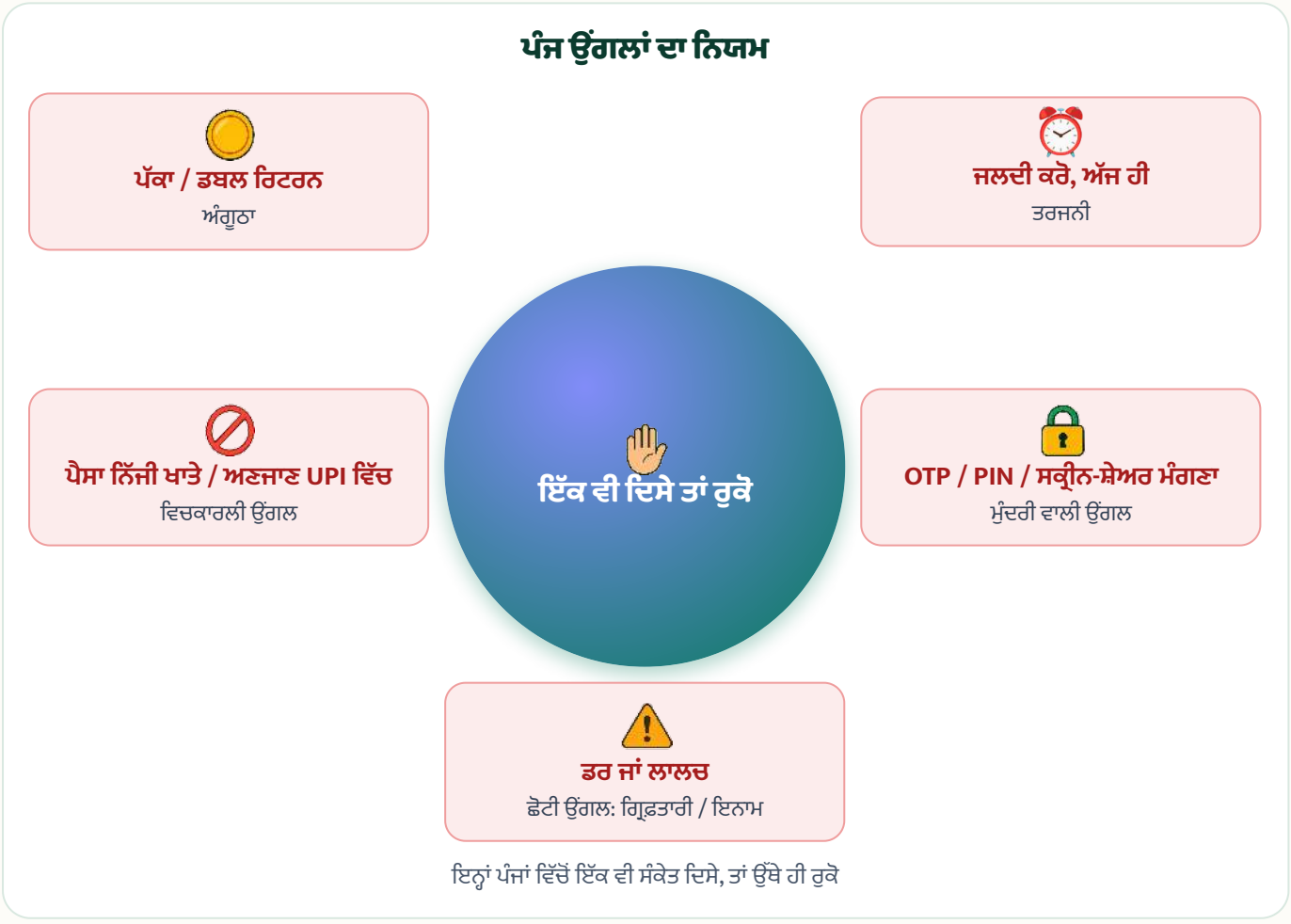

ਚਿੱਤਰ 16.1 ਪੰਜ ਉਂਗਲਾਂ ਦਾ ਨਿਯਮ: ਇੱਕ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਦਿਸੇ ਤਾਂ ਰੁਕੋ